

Univerzita Karlova v Praze

Přírodovědecká fakulta

katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie

Studijní obor: Geografie a kartografie

Martin Hruška

**PROSTOROVÉ A SOCIÁLNÍ ASPEKTY BEZDOMOVECTVÍ –
PŘÍPADOVÁ STUDIE CENTRÁLNÍHO SMÍCHOVA**

**SOCIOSPATIAL ASPECTS OF HOMELESSNESS -
CASE STUDY OF CENTRAL SMÍCHOV**

Bakalářská práce

Praha 2013

Vedoucí bakalářské práce: RNDr. Jana Temelová, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 20. 5. 2013

.....

Martin Hruška

Poděkování:

Tímto bych rád poděkoval vedoucí své práce RNDr. Janě Temelové, Ph.D. za její neocenitelné rady a odborné vedení při tvorbě této bakalářské práce. Dále své rodině za podporu během celého studia.

Abstrakt

Studium života různých skupin obyvatel se stává v dnešní společnosti čím dál důležitější. Společnost jako celek se neustále diferencuje a nabízí mnohé otázky nejen o většinové společnosti, ale i skupinách kolem nás. Tato bakalářská práce se snaží přispět do výzkumu každodenního života specifické sociálně vyloučené skupiny obyvatel. Pomocí rozhovorů s přímými a klíčovými aktéry se snaží o zjištění a zhodnocení prostorových vztahů a prostorového chování bezdomovecké populace centrální části Prahy 5 - Smíchova. Práce představuje též sociální charakteristiky bezdomovců a jejich sociální vztahy s okolím. Život a motivace lidí na ulici se snaží zasadit do společenského kontextu.

Klíčová slova: bezdomovectví – prostorové aspekty – sociální aspekty – každodenní život – centrální Smíchov

Abstract

The study of life of various groups of population has become in today's society increasingly important. Society in its complexity is being continuously differentiated and offers many questions not only of mainstream society, but also other, less studied groups around us. This bachelor thesis aims to contribute to research in daily life of specific socially deprived population group. Using interviews with direct and another key actors will seek to identify and objective evaluate spacial relations and spacial behavior of homeless population in the central part of Prague 5 - Smíchov. Presents also both their social characteristics and social relations with their neighborhood, including other actors. It tries to put life and motivations of the people on the street in a social context.

Keywords: homelessness – spacial aspects – social aspects – everyday life – central Smíchov

Obsah

Seznam tabulek, obrázků, map, fotografií a příloh.....	6
1. Úvod.....	7
2. Cíl práce a výzkumné otázky	8
3. Teoretické uvedení do problematiky a diskuze literatury	10
3.1. Koncept omezení.....	12
3.2. Výzkum každodenního života obyvatel českých měst.....	14
3.3. Vymezení pojmu bezdomovec a bezdomovectví v ČR.....	18
4. Metodika a zdroje dat.....	22
4.1. Řízené rozhovory	24
4.2. Charakteristika lokality	25
5. Případová studie centrálního Smíchova	29
5.1. Sociální charakteristiky bezdomovců.....	30
5.2. Prostorové vztahy bezdomovců.....	33
5.3. Prostorové chování bezdomovců.....	34
5.4. Sociální vztahy bezdomovců.....	39
6. Závěr.....	41
Seznam použité literatury	44
Ostatní použité informační zdroje.....	47
Přílohy	49

Seznam tabulek, obrázků, map, fotografií a příloh

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Přednosti a nevýhody kvalitativního výzkumu	23
Tabulka č. 2: Základní sociální charakteristiky bezdomovců	31
Tabulka č. 3: Místa přistavení mobilní sociální služby na Praze 5	41

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Lokalita výzkumu.....	27
Obrázek č. 2: Okružní strategie pohybu bezdomovců.....	36
Obrázek č. 3: Cílená strategie pohybu bezdomovců	36
Obrázek č. 4: Akční rádius bezdomovecké populace centrálního Smíchova.....	38

Seznam map

Mapa č. 1: Prostorové vztahy bezdomovců centrálního Smíchova	33
--	----

Seznam fotografií

Fotografie č. 1 a 2: Lokalita Anděl.....	27
Fotografie č. 3 a 4: Lokalita Na Knížecí	27
Fotografie č. 5 a 6: Uvnitř a vně nádražní haly Smíchovského nádraží.....	29
Fotografie č. 7 a 8: Lavičky jako místo denních praxí bezdomovců.....	32
Fotografie č. 9 a 10: Bezdomovec s vozem pro sběr surovin a Sběrný dvůr z ulice Nádražní	35
Fotografie č. 11 a 12: Bydlení v opuštěné nádražní hale a Místo úkrytu osobních věcí.....	37

Seznam příloh

Struktura rozhovorů s bezdomovci.....	49
Fotodokumentace	50

1. Úvod

Za posledních několik desetiletí došlo k překotnému vývoji v téměř všech sférách lidského poznání. I po nástupu digitálních technologií se však v sociální geografii (ale i v ostatních sociálních vědách) ukazuje důležitost poznání prostorového rámce a prostorových souvislostí života různých skupin obyvatel. Jak píše Pospíšilová (2012a), člověk může překonat některé přírodní a časoprostorové bariéry, avšak prostor samotný z každodenního života nezmizel. Aktivity a prostorové chování marginalizovaných sociálních skupin se nacházejí mimo hlavní proud vědeckého poznání a nebyla jim dosud v české geografii věnována pozornost, kterou by si zasloužily. Právě výzkum okrajových částí nám může napovědět mnohé o stavu celé společnosti, i nás samých.

Hamnett (2001) považuje existenci koncentrace bohatých i chudých v hlavních světových městech za dlouhotrvající fenomén. I česká města mají svoji bezdomoveckou tradici. „Bezdomovci byli již od přelomu 19. a 20. století, kdy se tento jev začíná orientovat na města, považováni za devianty a jejich chování za patologické...“ (Vašát 2012a, str. 248). Někdy v 70. letech 20. století dochází k částečné změně ve vnímání chudoby a jejích příčin a začíná se rozlišovat mezi starou a novou chudobou. Za příčinu staré chudoby je považována např. nedostatečná míra socializace, za příčinu nové chudoby jsou považovány strukturální faktory. Geografická poloha je přitom spolu se selektivní alokací zdrojů a následnou selektivní mobilitou obyvatelstva rozhodujícím aktérem při vytváření místního sociálního klima či případné „reprodukce chudoby“. Některé části města jsou díky své poloze zvelebovány, jiné naopak upadají a stávají se výhodnými pro sociálně patologické projevy.

„V období socialismu směřovalo jen velmi málo investic do centrálních a vnitřních částí měst“ (Ouředníček Temelová 2012, str. 15). Toto období se v České republice vyznačovalo pomalým hospodářským úpadkem a nedostatečnou podporou revitalizace dosluhujících, opuštěných průmyslových areálů či staveb, již od průmyslové revoluce stavěných především ve vnitřních částech měst. Od 90. let 20. století poté dochází k výrazné proměně obecného diskurzu a tyto dlouho zanedbávané části města se začínají měnit. Kromě změny ve funkčním využití a regeneraci prostředí tak dochází také k sociálním proměnám těchto míst (Ouředníček, Temelová 2012).

Jednou z takových čtvrtí, ve kterých došlo v nedávné minulosti k dalekosáhlé proměně fyzického i sociálního prostředí, je centrální Smíchov. Ten se již od začátku 19. století

vyvíjel v důležitou industriální základnu Prahy (Temelová 2005), žila tu především dělnická třída (Temelová, Dvořáková 2012). Z upadající části vnitřního města s nedostatkem investic, špatným bytovým fondem a koncentrací obyvatel s nízkým sociálním statutem, se díky přitažlivosti místa podařilo (především za přispění zahraničních investic) Smíchov přetvářet. S dokončením ústřední stavby plánu, komerčního centra Zlatý Anděl v roce 2000 a Obchodního centra Nový Smíchov v roce 2001, dostal Smíchov novou tvář. Centrální Smíchov dokázal zvýšit svoji atraktivitu především zrevitalizováním starých továrních budov (brownfields) a nyní patří tato část centrálního Smíchova mezi nejdynamičtěji se vyvíjející části Prahy (Temelová 2005). Spolu s viditelnou fyzickou zástavbou se však objevily i méně viditelné problémy. I v lokalitě Anděl, ale viditelněji ve zbytku sledovaného centrálního Smíchova, došlo k nárůstu počtu sociálně vyloučených osob (bezdomovců, narkomanů) pohybujících se v lokalitě.

Česká republika prochází po roce 1989 řadou společenských a ekonomických změn (Novák a kol. 2007). K výraznějšímu nárůstu nezaměstnanosti došlo v České republice ve druhé polovině 90. let, především v důsledku ekonomické recese (Feřtová 2011). Některé profese zcela zanikly, jiné se dostaly do výrazných potíží. Především v té době došlo k prohloubení problémů obcí a regionů postižených strukturální nezaměstnaností, které se poté již nebyly schopny z tohoto zacyklení dostat. Tím vznikla nová část obyvatelstva České republiky, která se již nedokázala vymanit ze své „nepříznivé situace“. Část této populace postižené strukturálními faktory dnes můžeme nalézt mezi bezdomovci centrální části Prahy 5 - Smíchova.

2. Cíl práce a výzkumné otázky

Tato práce se pomocí polostrukturovaných rozhovorů s přímými aktéry výzkumu, tj. bezdomovci, snaží zjistit a zhodnotit prostorové vztahy a prostorové chování bezdomovecké populace v centrální části Prahy 5 - Smíchova. Prostorovými vztahy bezdomovecké populace se rozumí: odkud jsou, kde žili před tím, než se dostali na ulici nebo kde žijí jejich příbuzní. Jejich prostorovým chováním je myšleno: jaká je jejich motivace být na Smíchově, jak často a na jak dlouho tu jsou či kde v současnosti přespávají. Zjišťovány a hodnoceny budou dále sociální charakteristiky bezdomovců, jejich sociální vztahy v komunitě i vůči

okolí a proč se tato minoritní skupina koncentruje právě na Smíchově. Práce se pokusí proniknout a seznámit čtenáře se základními rysy každodenního života lidí bez domova. Zodpovězeny tedy budou především otázky: kdo jsou bezdomovci (sociálně – demografické charakteristiky), odkud přicházejí (prostorové vztahy), kde a proč přebývají (prostorové chování) či jak často a proč je pro tyto osoby centrální Smíchov vyhledávaným místem.

Práce si klade se za cíl objasnit některé dosud v českém prostředí málo diskutované otázky ohledně rytmu života této specifické skupiny a přispět tak k obecné diskuzi na toto téma. „Každodenní život je komplexním jevem“ (Pospíšilová 2012a, str. 11), a je tedy potřeba na něj komplexně (sociálně geograficky) nahlížet. O bezdomovcích se předpokládá, že v jejich každodenní rutině lze jen stěží nelézt nějaké pravidelnosti, vzorce (Vašát 2012a). Jak ale více autorů dokazuje, bezdomovectví jako životní styl je odlišné od životního stylu většinové společnosti, nicméně lze v něm nacházet zákonitosti a motivace, které se příliš neliší od zákonitostí a motivací majoritní populace (např. Vašát 2012a, Marek a kol. 2012). Práce se snaží odpovědět na následující výzkumné otázky:

VO1: Kdo jsou bezdomovci na Smíchově? (Jakého jsou stáří? Jakého vzdělání? Jaké jsou národnosti? Jak dlouho žijí na ulici?)

VO2: Odkud pocházejí bezdomovci, kteří se vyskytují na centrálním Smíchově? (Žijí celý rok na území hl. města Prahy, nebo dojíždějí? Jak často, odkud?)

VO3: Jaká je jejich motivace být právě zde? (Jak často tu jsou? Jak dlouho se zdrží? Odkud sem přijeli/přišli? Kde přespávají?)

VO4: Jaké mají vztahy se svým okolím? (Přátelí se mezi sebou? Mají přátele ve většinové populaci? Jaký je jejich vztah s policií? Jak se z jejich pohledu mění Smíchov? Využívají služeb pro bezdomovce?)

Tato práce je inspirována konceptem time-geography, který vyvinul švédský geograf Torsten Hägerstrand z tzv. Lundské školy v 60. a 70. letech 20. století (Gregory a kol. 2009). Teoreticky se dotýká Hägerstrandova konceptu omezení. Dále se inspiruje humanistickou a behaviorální geografii¹, především z hlediska vlivu různých míst na lidské emoce a výběr lokality či trasy v závislosti na povaze či percepci místa (Toušek a kol. 2008).

¹ Behaviorální geografie bývá někdy považována za slepou větev, jindy za součást humanistické geografie (Toušek a kol. 2008).

Bude navazovat na práce Urbánní a regionální laboratoře a Albertovské geografické školy z pohledu výzkumu městského prostředí a každodenních praxí jeho obyvatel.

Struktura práce vychází ze stanovených cílů. Je rozdělena na dvě části, první obsahuje teoretická východiska, druhá představuje vlastní empirický výzkum. První dvě kapitoly se věnují uvedení studované problematiky do společenskovedního kontextu (kap. 1.), vymezují hlavní cíle práce a pokládají výzkumné otázky (kap. 2.). Třetí kapitola se věnuje teoretickému zasazení studovaného tématu do jednotlivých sociálně vědních konceptů a teorií. Rovněž je zde rozebírána a diskutována dostupná především česká, ale i zahraniční (anglicky a slovensky psaná) literatura. Představen je tu koncept omezení, který vychází z geografie času, každodenní život obyvatel českých měst i samotný pojem bezdomovec a bezdomovectví v České republice (kap. 3.). Čtvrtá kapitola popisuje metodiku výzkumu, průběh řízených rozhovorů a vymezuje studovanou lokalitu centrálního Smíchova na Praze 5 (kap. 4.).

Pátá kapitola je věnována samotnému empirickému výzkumu bezdomovectví centrální části Smíchova. Z dostupné datové základny, založené na výsledcích rozhovorů s přímými i klíčovými aktéry výzkumu, se snaží čtenáři přiblížit prostorové vztahy a prostorové chování bezdomovecké populace, jejich sociální charakteristiky a sociální vztahy. Nechybí názorné grafické zpracování dosažených výsledků rozhovorů (kap. 5.). Šestá kapitola je věnována závěru práce s možnými náměty pro případný navazující výzkum této sociální skupiny či centrálního Smíchova. Obsahuje zhodnocení bezdomovectví centrálního Smíchova a kritiku této práce (kap. 6.). Poté následuje abecední seznam použité literatury a ostatních použitých informačních zdrojů a přílohy práce.

3. Teoretické uvedení do problematiky a diskuze literatury

„Výzkum města patří mezi zásadní témata současné sociální geografie“ (Ouředníček a kol. 2009, s. 93). Město v jeho komplexitě je mimo jiné spjato s mnoha různými problémy, které ovlivňují každodenní život jeho obyvatel. Jistou úlohu zde hrají masová média, ale zájem o městské problémy našel ve druhé polovině dvacátého století svoji pozornost i na

akademické půdě (Peterka 2011). Mezi městské problémy bývá řazena kriminalita, ale i další sociálně patologické jevy, které si většinová společnost často spojuje s marginalizovanými skupinami obyvatel (Peterka 2011). S rozvojem geografie času Torstena Hägerstranda² došlo k definování nových konceptů spojených s každodenním životem lidí. Jedním z těchto konceptů je koncept omezení. Ten definuje síť bariér, které představují různé druhy omezení ovlivňující realizaci různých aktivit a chování lidí v prostoru. Některé z nich představují fyziologické a psychické potřeby, jiné jsou dány vlastním rozhodnutím jedince (Hägerstrand 1970). Jejich projevem může být omezení prostoru, který mohou lidé v určitou dobu navštívit a využívat. Jedním z možných úkolů urbánní geografie je v této práci zjištění, zda (a jak) je bezdomovecká populace omezována svým okolím. Variace konceptu omezení se tak dá vztahovat i na tuto sociální skupinu (viz kap. 3.1.).

S konceptem omezení se již z jeho podstaty pojí výzkum každodenního života obyvatel a jeho intraurbánních podmíněností (viz kap. 3.2.). Při snížení měřítka výzkumu na mikroúroveň zároveň zvýšíme diferenciaci dosažených výsledků. Právě studium elementů nám může pomoci porozumět komplexnímu (Hampl 1989), a pokud se ve výzkumu chceme zaměřit na specifickou (elementární) skupinu lidí, je výhodné k tomu použít metody kvalitativního výzkumu. Lidské podmíněnosti (sociální, prostorové) jsou zásadně individuální, nekvantifikovatelné a jejich zjišťování nezbytně vyžaduje přítomnost kvalifikovaného pracovníka přímo v terénu. Ač je výzkum každodenního života společnosti spíše doménou sociologie, geografie zde může přispět do obecné diskuze zaměřením se na prostorové souvislosti. Podle Pospíšilové (2012a) je v geografii prostorovost základním prvkem výzkumu každodenního života a v některých případech dochází k redukci na pouhý pohyb a aktivity v časoprostoru, což nám pomáhá pochopit především každodenní pohyb a strategie ve vztahu k vnějšmu prostředí. Jedná se o obohacování dřívějších sociologických přístupů o prostorovou dimenzi. Podle Hampla (1989) přidáním prostorového chápání zvyšujeme komplexitu³ a dostáváme se ze semikomplexní úrovně (sociologie) na úroveň speciálních komplexů (sociálně geografický systém). Geografie každodenního života se tak pohybuje na pomezí mezi sociologií a sociální geografii a snaží se z tohoto spojení získat maximum. „Sledování specifických skupin obyvatel nebo míst může navíc nalézt praktiky,

² ...umístění v prostoru nemůže být efektivně odděleno od plynutí času (Hägerstrand 1970).

³ Při zachování principu vývojové složitosti (sociologie i sociální geografie jsou aktivními systémy). V hierarchii reality už leží výše pouze komplexně-geografické systémy (Hampl 1989).

keré ačkoli jsou pozorovatelné pouze na mikroúrovni, jejich územní či společenský dopad je mnohem větší“ (Pospíšilová 2012a, str. 29).

Protože se práce zabývá specifickou sociální skupinou, která nebyla (podle autora práce) dosud uspokojivě v českém prostředí geograficky podchycena, zabývá se další kapitola (3.3.) bezdomovectvím v České republice. Tamtéž bude rovněž vymezeno, kdo je to bezdomovec, a proč bude v této práci za bezdomovce považován. Budou představeny některé výzkumy ohledně bezdomovectví.

3.1. Koncept omezení

Koncept omezení náleží do geografie času, jejímž zakladatelem je švédský geograf Torsten Hägerstrand z univerzity v Lundu. Podle Iry (2001) pojednávala Hägerstrandova time-geography o tom, jak produkce a reprodukce společenského života závisí na učenlivých lidských subjektech, vytvářejících cesty prostorem a časem, naplňujících jednotlivé projekty, kterých realizace jsou ohraničené určitými strukturami. Jedním z významných myšlenkových přínosů geografie času je důraz na jednotlivce a podobu jeho každodenního života v kontextu různých omezení (Temelová a kol. 2011). Podle Iry (2001) existuje řada problémů, které brání jednotlivci v dosažení určitých cílů. Třebaže městské prostředí nabízí mnohé zdroje, časoprostorová struktura lokality představuje omezení pro osoby bez přístřeší a tím podporuje jejich mobilitu (Wolch a kol. 1993). Jedinec je během svého života vystaven různým druhům omezení, která ovlivňují a omezují jeho chování a realizaci různých aktivit (Peterka 2011). Omezení zde nejsou chápána jako výhradně limitující jednání člověka, ale jako determinující jeho denní režim (Pospíšilová, Ouředníček 2011).

Existuje mnoho typů omezení, např. Novák (2004) vymezuje tři typy: fyziologická omezení, styková omezení a autoritativní omezení. První typ omezení (fyziologická) zahrnuje každodenní činnosti, potřebné k zdravému fungování lidského organismu (příjem potravin, odpočinek, osobní hygiena, spánek apod.). Ira (2001) zde dodává i omezení dané kapacitou nástrojů, které může jedinec ovládat (např. automobil). Díky tomu jedinec v podstatě ztrácí část dne, která je potřebná pro naplnění těchto potřeb či činností (Novák 2004). Druhý typ omezení (styková) vycházejí z potřeb jedince potkávat další osoby či vykonávat určité činnosti. Lidé, nástroje a materiály jsou rozmístěni v prostoru. K tomu má

každý prostor svoji omezenou kapacitu, což znamená, že člověk může na určitém místě uskutečnit pouze určitý typ činnosti, kterých se zároveň může účastnit pouze omezený počet lidí (Ira 2001). Člověk musí v určitý čas a na určitém místě potkat ostatní lidi, objekty nebo formy aktivit, což ho zároveň omezuje v možnosti potkat v ten samý čas někoho jiného, jiný objekt či formu aktivit (Peterka 2011). Je zřejmé, že v moderní společnosti již tento druh omezení nebude celospolečensky tak významný (s nástupem digitálních technologií se potřeba potkávat ostatní výrazně redukovala), nicméně lze předpokládat, že více než ve většinové společnosti bude v bezdomovecké populaci (jakožto technologicky zaostalé) hrát potřeba setkávání důležitou roli. Jak píše Vašát (2012a), setkávání bezdomovci zpravidla věnují podstatnou část dne. Poslední druh omezení (autoritativní) je závislý na společnosti, ve které se jedinec pohybuje, a jejím mocenském systému. Zpravidla se jedná o legislativní pravidla, ekonomické bariéry či nastavení individuálních vazeb a vztahů (Peterka 2011).

Bezdomovecká populace centrální části Smíchova se jistě setkává s mnohými omezeními každý den. Kromě zřejmé fyziologické bariéry se v tomto případě bude jednat o styková omezení vyplývající z potkávání ostatních bezdomovců i ostatní společnosti. Existují „bezdomovci samotáři“, nicméně většina z nich bude společensky založená, nebo se u nich dá předpokládat potřeba přesunu za službami. Důležitá je však otázka, jak vnímají autoritativní omezování mocenským systémem (např. městskou policií) a jak se mění podoby tohoto omezení v čase. Dá se předpokládat, že jsou často bezdůvodně vykazováni z v podstatě jakýchkoli míst. Lidé s nedostatkem potřebných materiálních zdrojů a osobních dovedností jsou navíc vystaveni mnohem větším strukturálním omezením a jejich běžný život neposkytuje tolik možností pro pluralitu (Scheiner, Kasper 2003, Temelová a kol. 2011). Pokud je pozice jednotlivce nebo celé skupiny dostatečně silná, stává se aktér aktivním tvůrcem normy nebo omezení, a jejich obecná působnost je tak relativizována (Pospíšilová, Ouředníček 2011). Bariéry lidí na ulici mohou být dokonce výraznější, než u většinové populace. Bezdomovec zažívá neustále pocit neúspěchu, nemá často žádnou rodinu či skutečné přátele. Je ponižován policií a jsou na něj kladeny vyšší nároky (Marek a kol. 2012). Přístupy založené na metodách časoprostorové geografie jsou tedy vhodnou cestou, jak k výzkumu každodenního života přistupovat, protože kombinují sledování individuálních cest s kolektivně platnými omezeními (Pospíšilová 2012a), zároveň se geografie času zaměřuje na individuality (Ellegård 1999).

3.2. Výzkum každodenního života obyvatel českých měst

Každodenní život je realitou, která je vytvářena, udržována a ovlivňována každým z nás. Je však zároveň determinován silami a událostmi nacházejícími se mimo naši kontrolu. Je sociální konstrukcí, která se stává strukturou (Eyles 1989). Podle Pospíšilové (2012a) představuje každodenní život samozřejmé, rutinní jednání, lišící se na základě různých kontextů. „Pro poznání způsobu jakým městský region funguje, jaká je jeho vnitřní struktura a jak v něm operují jeho obyvatelé, je důležité věnovat pozornost každodennímu zejména rutinnímu pohybu jednotlivých obyvatel města“ (Ouředníček a kol. 2009, s. 105). Třebaže je výzkum každodenního života spíše doménou sociologie v oblasti sociálních vztahů (Pospíšilová 2012a), geografie zde může přispět v rozvoji výzkumu prostorových vazeb každodennosti. Způsob, jakým město různí lidé v každodenním životě využívají, se vzájemně velmi liší a je mimo jiné závislý na sociálních, ekonomických a demografických charakteristikách jednotlivců (Ouředníček a kol. 2009). Eyles (1989) dodává, že pro plné porozumění každodenního života v rámci měnící se společnosti na něj musíme nahlížet kriticky.

Po roce 1989 došlo k výrazné proměně v náplni každodenního života celé společnosti. Pro města v České republice je postsocialistická transformace nejvýznamnějším faktorem určujícím vývoj vnitřních měst (Haase a kol. 2011). Spolu se změnami společnosti jako celku se objevují každodenní praktiky, které nemusejí být kolektivně srozumitelné, neboť jsou nové nebo dosud zůstávaly skryty (Pospíšilová 2012a). V průběhu dne se mohou měnit role jednotlivce. Je během dne zařazen do sítě sociálních interakcí s ostatními členy sociální skupiny užívajícími společný sociální prostor (Pospíšilová, Ouředníček 2011). Bez kontaktu s vnějším prostředím a dalšími lidmi by člověk neměl takové znalosti a názory jaké má a ani by neměl stejné pocity (Pospíšilová 2012a). Musí však existovat prostor, kde se tyto kontakty mohou uskutečňovat. Veřejné prostory tak hrají důležitou roli v životě každého města, obce a čtvrti. Jsou to místa, kde se lidé potkávají a seznamují, kde komunikují, pozorují a poznávají své okolí (Ouředníček a kol. 2008).

Třebaže je okruh výzkumníků zabývajících se městem v České republice poměrně úzký a kvůli letité izolaci od světové literatury i nedostatku kontaktů na mezinárodních konferencích došlo ke zpoždění v sociální geografii města (Ouředníček a kol. 2009), existuje

zde, zejména v posledních letech, viditelná snaha tento hendikep dohnat. Práci, zabývajících se výzkumem každodenního života obyvatel Prahy, je celá řada. Pokusím se zde zařadit a popsat alespoň ty, které byly inspirací pro sepsání této bakalářské práce.

Jedním z procesů, určujícím skladbu každodenního života Prahy, je suburbanizace, jeden z nejdynamičtějších procesů formující světové metropolitní oblasti (Novák 2004). Ačkoli proces suburbanizace v posledních letech probíhá i v zázemí menších měst Středočeského kraje, nejintenzivnější projevy můžeme vidět v zázemí Prahy (Puldová, Jíchová 2011). Praha jako metropolitní region prodělala strhující vývoj, a i když už došlo k funkčnímu propojení nové suburbánní zástavby s dřívější kompaktní zástavbou, ukazují Novák, Sýkora (2007) její silnou závislost (hlavně co se týče zaměstnání a služeb) na metropolitním regionu. Zaměstnaní lidé tak tráví průměrně okolo 10 hodin každý všední den na cestách a v zaměstnání a netráví tak volný čas v místě bydliště (v průměru pouze 1 hodinu denně, při nezapočítání pobytu doma), což neprospívá rozvoji suburbií (Novák, Sýkora 2007), naopak píše o odlivu obyvatel suburbií ve všedních dnech za prací do metropolitního území Prahy (Novák, Sýkora 2007). Nejčastější model aplikovaný obyvateli suburbií tak lze charakterizovat jako domov – práce – domov. Tím je však vytvářen (až neúměrný) tlak na centrum města a vnitřní město, kde většina dojíždějících obyvatel pracuje. V pražském centru i většině jeho lokalit tvoří podstatnou část obyvatelstva lidé, kteří zde trvale nežijí (Pospíšilová 2012b). Výzkum Pospíšilové, Ouředníčka (2011) zase ukazuje na mnohá omezení, se kterými se setkávají středoškolská studenty dojíždějící do škol ze zázemí. Ti jsou, třebaže mají dostatek volného času, omezováni samotnou dojížděnkou. Jak výzkum ukazuje, mimopražští studenti stráví denně o 32 minut víc v dopravě, než studenti bydlící v hlavním městě. Novák (2004) uvádí dokonce 2 hodiny strávené na cestách do školy, dané velkou vzdáleností a složitostí hromadné dopravy. Pražští studenti oproti dojíždějícím tím získávají čas, který mohou věnovat volnočasovým aktivitám (Pospíšilová, Ouředníček 2011). Naopak ženy bydlící v suburbiích mají docela jinou denní náplň. Po celý den je v každém okamžiku téměř polovina všech žen v domácnosti doma (Novák 2004).

Poměrně důležitou složku výzkumu každodenního života v Praze představuje výzkum kriminality a strachu z ní. Třebaže výzkumu kriminality v urbánním prostředí je v akademické obci obecně věnována velká pozornost (Jíchová, Temelová 2012a), geografické nahlížení na kriminalitu přesto představuje poměrně novou součást urbánní

geografie⁴ v České republice. Důležitým zlomem ve vývoji kriminality v Česku se stala situace po roce 1989, kdy se podle Jíchové, Temelové (2011) politická, ekonomická i společenská transformace projevila nejen nárůstem úrovně, ale i změnou struktury trestné činnosti. V Praze dochází ročně přibližně k 1/4 trestných činů, evidovaných v celé republice, z toho nejvíce v centru Prahy a přilehlém vnitřním městě (Temelová a kol. 2012). V odlišných typech zástavby se různé příčiny pocitu strachu. Ve vnitřním městě je to spíše sociální prostředí, zatímco na panelovém sídlišti může vyvolávat strach spíše fyzické prostředí (Temelová a kol. 2012).

Bezdomovci jsou sociální skupinou, která může v lidech vyvolávat pocit ohrožení a jak dokazuje Jíchová, Temelová (2012b), mnohdy samotná přítomnost bezdomovců v lokalitě znamená pro mnoho obyvatel pocit strachu z kriminality. Temelová a kol. (2012) konstatují, že mezi místa vnímaná obyvateli nejčastěji jako riziková patří parky, opuštěné a zanedbané prostory, nepřehledná a neosvětlená místa (podchody, tunely, zákoutí) a lokality s vysokou fluktuací lidí či výskytem nepřizpůsobivých a podezřelých osob (nádraží, náměstí, okolí hospod a heren). Všechny tyto typy míst můžeme dnes nalézt na zkoumané lokalitě centrálního Smíchova. Lokalita Anděl je charakteristická vysokou fluktuací osob (Temelová, Novák (2011) uvádějí, že poměr lidí, kteří jen procházejí a těch, kteří se zde zdrží je asi 9 : 1), lokality Na Knížecí a Smíchovské nádraží jsou zase charakteristické množstvím parčíků, jsou zde vlakové i autobusová nádraží a fyzický vzhled lokalit může navozovat pocit strachu.

Nezáleží však pouze na fyzickém vzhledu zástavby či zvolené lokalitě a jak uvádí Peterka (2011), strachem ze zločinu více trpí ženy, než muži. Ženy jsou nejvíce ohrožené násilnou trestnou činností a vnímání kriminality se jich bezprostředně dotýká. Zároveň je však tento pocit časoprostorově vymezen, např. více ženy pociťují strach na odlehlejších místech a v nočních hodinách (Peterka 2011). Na Smíchově se někteří jeho obyvatelé necítí bezpečně ani ve dne, v noci pak ještě méně (Temelová a kol. 2012). Obyvatele zde obtěžuje především výskyt podivných a podezřelých osob, mezi něž řadí bezdomovce, narkomany, opilé občany či Romy (Temelová a kol. 2012). Podobně Marek a kol. (2012, str. 10) hovoří o vášních, které bezdomovci mohou vyvolávat: „Většina lidí totiž cítí zároveň lítost i odpor. Princip strachu vychází ze snahy ochránit společnost a princip lítosti ze snahy pomoci

⁴ Urbánní geografie je studiem intraurbánních vztahů a předmětem jeho studia je samotné město a jeho vnitřní struktura. Její protipól představuje geografie sídel neboli výzkum prostorového uspořádání a vztahy mezi jednotlivými sídly (Toušek, Kunc, Vystoupil 2008).

jedinci na ulici“. Starší občané se zase dokážou hůře vypořádat se změnami, neboť se jejich denní aktivity zpravidla odehrávají v nejbližším okolí jejich domovů (Temelová, Dvořáková 2012).

Pospíšilová (2012b) se ve své práci zaměřuje na centrum Prahy a jeho denní rytmus, přičemž se zaměřuje na proměnlivost struktury a počtu přítomných obyvatel. Některá místa, která patří do nejužšího turisticky navštěvovaného centra (jako Václavské náměstí), nejsou prakticky obydlena, což může mít za následek i zhoršenou pověst a potřebu navýšení počtu přítomných policejních hlídek z důvodu zvýšené koncentrace sociálně patologických jevů. Podobně Temelová, Novák (2011) zachycují denní rytmus lokality Anděl a představují časoprostorové zákonitosti rozdílných uživatelů prostoru, mezi něž patří vysocí manažeři, cizinci, řadoví zaměstnanci, rodiče s dětmi, mladiství a studenti, etnické minority i lidé ze spodního okraje společnosti (např. bezdomovci). Zachycuje tak vysokou míru heterogenity, která je právě pro tuto centrální část Prahy 5 typická. Obyvatelé mohou z místa pociťovat strach a začnou se mu proto vyhýbat (Pospíšilová, 2012b). Lokalita Anděl sice není tak turisticky navštěvovaná, není však téměř obydlena a vykazuje vysokou atraktivitu pro mnohé návštěvníky, bezdomovce nevyjímaje.

Sledování specifických skupin obyvatel nebo míst může nalézt praktiky, které ačkoli jsou pozorovatelné pouze na mikroúrovni, jejich územní či společenský dopad je mnohem větší (Pospíšilová 2012a). Kromě členství v sociální skupině je zcela zásadní pozice jednotlivce v rámci sociálního prostoru (Pospíšilová, Ouředníček 2011). Bezdomovci mohou být společností vnímáni jako vysoce mobilní (Wolch a kol. 1993). Jsou však zcela odkázáni na svoje okolí. Každodenní život skupiny bezdomovců prošel v minulosti výraznou změnou. Denní praxe bezdomovecké populace v Plzni představuje Vašát (2012a). Ukazuje na naplněnost denního života této skupiny, třebaže podle obecně přijímaného diskurzu jsou bezdomovci vnímáni jako líní a pasivní pouliční aktéři (Vašát 2012a). Adaptace na tak odlišnou roli ve společnosti může mnohým z nich činit zásadní obtíže. Možnosti i schopnosti obyvatel přizpůsobit se novým podmínkám jsou značně selektivní a v každodenním životě způsobují obtíže zejména méně mobilním skupinám obyvatel (Macešková a kol. 2009, Temelová a kol. 2011).

3.3. Vymezení pojmu bezdomovec a bezdomovectví v ČR

Bezdomovectví je komplexním sociálním problémem (Gregory a kol. 2009). Jeho definice vycházejí z absence fyzické struktury – domova (Vašát 2012a). Třebaže se problematika bezdomovectví dotýká téměř každé země na světě (Marek a kol. 2012), z ideologických důvodů se tu před rokem 1989 nesmělo objevovat (Vašát 2012b). Zjevné bezdomovectví tak představuje v ČR po roce 1990 nový fenomén (Mikeszová, Lux 2013).

„Bezdomovci byli již od přelomu 19. a 20. století, kdy se tento jev začíná orientovat na města, považováni za devianty a jejich jednání za patologické“ (Vašát, 2012a). Následné období socialismu se v České republice, podobně jako i v dalších zemích střední a východní Evropy, vyznačovalo, mimo jiné, špatně (zkresleně) vedenými statistickými údaji. S bezdomovectvím, jakožto způsobem života jedinců i celých skupin, se zákony neslučovaly. Tehdejší statistika uváděla prakticky nulovou nezaměstnanost a tak byla tato skupina vedena zcela mimo statistiku, případně zavírána do nápravných zařízení, věznic. Po změně režimu dochází k překotnému vývoji. Lidé ztratili povinnost hlásit svoji současnou pracovní pozici na úřadech, čímž vzniká legislativní prostor pro vedení statistiky nejen dočasně, ale i dlouhodobě, cyklicky nezaměstnaných osob. Výsledkem bylo, že se čeští obyvatelé měli možnost seznámit s obrazem lidí ležících na lavičkách až v průběhu 90. let (Vašát 2012b). Po dlouhou dobu nebylo v České republice, podobně jako v ostatních postsocialistických zemích, bezdomovectví zkoumáno, s čímž souvisí i absence koncepčních řešení ze strany státního aparátu (Vašát 2012b).

Termín bezdomovec lze etymologicky rozdělit na slova bez a domov. Obdobně je to u dalších jazyků, například v angličtině „homeless“ (domov, ztráta) či v němčině „Obdachlose“ (přístřeší, ztráta). Absence domova však často nemusí znamenat ztrátu bydlení (Hradecká, Hradecký 1996). Marek a kol. (2012, str. 10) míní, že „bydlení je základní známkou společenského statusu, pro bezdomovce je známkou jejich společenského statusu absence bydlení“. Obecně vzniká problém se slovem domov, kdy se nemyslí právě přístřeší či místo spánku, spíše je zde zachycen význam sociálního zázemí, tedy kde se nachází rodina a kam se může jedinec vždy vrátit. Je spojován s termíny jako sociální okolí a fyzické soukromí, které právě bezdomovcům chybí a odlišují je tak od většinové společnosti. Hradecká, Hradecký (1996) v této situaci míní, že u osob bez domova dochází

k vyloučení jak ze sociální, tak z právní i fyzické domény. Ztráta fyzického zázemí má za následek spánek na ulici, chudoba těchto osob u nich vylučuje úplnou právní ochranu a sociální nepřizpůsobivost způsobuje jejich izolovanost vůči okolí (Hradecká, Hradecký 1996). Springer (2000) konstatuje, že by pro lepší klasifikaci bylo vhodnější slovo „homelessness“ (bezdomovectví) nahradit „houselessness“ (nedostatečné přístřeší) a dále rozlišuje kategorie: hrozící, skrytou a nestandardní situaci bydlení. FEANTSA (2005) ve své typologii ETHOS⁵ rozlišuje čtyři formy vyloučení z bydlení: bez střechy, bez bytu, nejisté bydlení, nevyhovující bydlení. Obdobně Marek a kol. (2013) termín bezdomovec prakticky nepoužívají a tyto lidi označují za „osoby bez přístřeší“. Vašát (2012a) také podrobuje slovo bezdomovec kritice a poukazuje na to, že: „mnoho lidí, kteří by byli obvykle zařazeni do kategorie bezdomovec, totiž velmi často, dá se říci, „normálně“ bydlí“ (Vašát 2012a, str. 252). Za skutečný rozdíl mezi dominantní společností a těmito lidmi pak považuje jejich každodenní strategie a konjunktury jejich denních praxí a dále pak pracuje s pojmem „třídy nejchudších“, kam však zahrnuje i další aktéry, jako narkomany a ostatní chudé pouliční aktéry, které spojuje absence konvenčního domova a orientace sociálních aktivit na venkovní prostředí (Vašát 2012a).

V našem právním řádu je termín bezdomovec označením pro osoby bez státní příslušnosti. Otázka bezdomovectví je poměrně hojně zastoupená v právním řádu většiny demokratických zemí, stejně tak se jí dotýkají některé mezinárodní úmluvy. V posledních letech se problematika bezdomovectví dostala do popředí zájmu zastupitelů Hlavního města Prahy i jednotlivých městských částí. Ty si postupně nechávají vypracovat dokumenty, na jejichž základě pak mohou účinněji postupovat v prevenci i represi vůči těmto sociálně vyloučeným⁶ osobám (např. Koncepce 2007, Prudký a kol. 2012). V největších městech pak proběhlo sčítání bezdomovců (Mikeszová, Lux 2013).

Podle výsledků sčítání lidu, domů a bytů České republiky v roce 2011 tu žije asi 11 500 bezdomovců v azylových domech, domech na půli cesty a dalších sociálních zařízeních (ČSÚ 2011). Sami statistici ovšem přiznávají, že výsledné číslo není úplné, sečtení byli pouze jedinci, kteří byli ochotni komunikace, zároveň komisaři nechodili po parcích ani pod mosty (ČSÚ 2011). Praha zde vyšla na druhém místě v rámci krajů ČR (s 1254 bezdomovci), před ní se v této statistice umístil kraj Moravskoslezský (s přibližně

⁵ Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení (FEANTSA 2008).

⁶ Sociální vyloučení znamená vyčlenění osoby či skupiny mimo běžný život většinové společnosti. Bezdomovství přitom představuje extrémní formu sociálního vyloučení (Mikeszová, Lux 2013).

dvojnásobným výsledkem). Podle Českého statistického úřadu (2011) vychází poměr mužů a žen přibližně 8:1, většina jich je České národnosti (Slovenskou národnost uvedla jen asi jedna setina, ostatní národnosti se vyskytovaly mezi sečtenými pouze ojediněle). Typickým bezdomovcem je podle ČSÚ (2011) vyučený svobodný muž ve věku 45 – 49 let.

Z podnětu Magistrátu hl. města Prahy proběhlo v rámci hlavního města Prahy (i ostatních měst s více než 25 000 obyvateli s výjimkou Teplic a Liberce) sčítání bezdomovců v roce 2010 (MVČR 2011). V době sčítání byl celkový počet zjevných bezdomovců nocujících na veřejných prostranstvích hlavního města Prahy 3319 osob, od roku 2004 se jedná o nárůst více než 200 jedinců (MVČR 2011). Oproti tomu Prudký a kol. (2012) píší, že je v Praze zhruba 4000 lidí bez domova, z toho 1500 je „zjevných“ bezdomovců pohybujících se v ulicích a 2500 je „skrytých“ bezdomovců. Ve většině měst ČR existují platné vyhlášky, např. omezující konzumaci alkoholu na veřejnosti, nicméně jak MVČR (2011) přiznává, bezdomovectví je problémem, s nímž se jen obtížně dá něco dělat. Koncepce (2007) vnímá problém bezdomovectví optimističtěji, považuje ho za výzvu pro veřejnou politiku.

V legislativě západních zemí se rozlišuje bezdomovectví rodin, které mají lepší postavení a lépe dosáhnou na pomoc od státu, a jednotlivců, kteří často na takovou pomoc nedosáhnou (Marek a kol. 2012). V České republice existuje několik poskytovatelů služeb pro bezdomovce. Mezi nejznámější organizace s celorepublikovou působností patří Armáda Spásy či Naděje, o.s.⁷ (Popelka 2010). Bezdomovecká populace není homogenní z hlediska věku, vzdělání, sociální situace, osobních a hygienických návyků apod., a je tedy třeba nabídnout jí širší spektrum pomoci (Koncepce 2007). Mezi významné nástroje pomoci bezdomovcům, kromě pomoci v oblastech psychologie, sociální práce či léčení závislostí, patří pomoc v oblasti bytové politiky (Mikeszová, Lux 2013). Jakkoli totiž může být úspěšná pomoc terénních pracovníků, bez účinné pomoci v oblasti bydlení není reintegrace bezdomovců do společnosti možná (Mikeszová, Lux 2013). Jedním z primárních řešení problematiky bezdomovectví by měla být podle Mikeszové, Luxe (2013) reintegrace těchto osob do většinové společnosti.

V Česku existují azylové domy pro matky s dětmi, ale nikoli pro otce, což v těchto případech často vede k rozdělení rodiny (Marek a kol. 2012). V současné době je v České

⁷ Naděje, o.s. vznikla spontánně v srpnu 1990 ve chvíli, kdy se na pražských nádražích začaly shromažďovat skupiny rumunských uprchlíků (Popelka 2010).

republice vůči bezdomovcům využíván model postupného bydlení. Bezdomovec se propracovává od nocleháren přes ubytovny až po sociální bydlení (Matoušek 2012). Tento systém je však natolik pomalý a plnění podmínek pro postup na vyšší stupeň tak náročné, že málokterému bezdomovci se podaří vymanit se ze své nepříznivé situace až k vlastnímu bytu (Matoušek 2012). „Tento přístup zdůrazňuje proceduru a „kontrakty“ mezi bezdomovcem a sociálními pracovníky, po jejichž splnění následuje získání stabilnějšího a kvalitnějšího bydlení“ (Matoušek 2012, str. 24). Každý stupeň se vyznačuje určitým vyžadovaným standardem kvality a jistoty bydlení, monitorování a kontroly (Mikeszová, Lux 2013). V Praze za tímto účelem vzniklo Centrum sociálních služeb Praha (CSSP), které má vypracovaný program vícestupňového bydlení. První stupeň ubytování představuje noclehárna na lodi Hermes⁸. Dalšími stupni jsou pak azylový dům pro jednotlivce po dobu tří měsíců a následně azylový dům pro jednotlivce i rodiny s dětmi Šromovka po dobu maximálně jednoho roku. Předposledním stupněm je sociální bydlení po dobu 3 let, po jehož absolvování by klienti měli dosáhnout na samostatné nájemní bydlení. Ovšem 99 % klientů se pohybuje v prvních stupních programu, příkladů úspěšné reintegrace do trvalého bydlení je kriticky málo (Mikeszová, Lux 2013). Existuje ovšem mnoho různých druhů bariér, kvůli kterým na nájemní bydlení bezdomovci nedosáhnou či si ho nedokáží udržet. Mezi takové bariéry patří zadluženost, různé druhy závislostí, nízká sebedůvěra, diskriminace bezdomovců jako skupiny a upřednostňování jiných sociálně vyloučených skupin, které spolu s nedostatkem dostupných bytů reintegraci značně komplikují (podle Mikeszová, Lux 2013).

Na základě uvedených teoretických východisek se zde pokusím stanovit očekávání výsledků bakalářské práce. Ve druhé kapitole „Cíl práce a výzkumné otázky“ byly stanoveny čtyři základní výzkumné otázky:

Kdo jsou bezdomovci na Smíchově?

Odkud pocházejí bezdomovci, kteří se vyskytují na centrálním Smíchově?

Jaká je jejich motivace být právě zde?

Jaké mají vztahy se svým okolím?

⁸ Loď Hermes byla v roce 2007 přestavěna na noclehárnu pro osoby bez přístřeší. Kotví pod Štefánikovým mostem na Praze 7. Jedna noc zde stojí 20 Kč, kromě ubytování nabízí možnost osobní hygieny. Každé ráno ale musí bezdomovci loď opustit a vrátit se až večer (Centrum sociálních služeb Praha 2013).

Bezdomovecká populace centrálního Smíchova se při svých praktikách bude setkávat s mnohými omezeními. Kromě fyziologických, společných pro všechny osoby, se jich budou týkat styková omezení. Ty budou hrát roli při setkávání ostatních členů komunity, třebaže někteří bezdomovci mohou být samotáři, i většinové společnosti. Někteří z nich mohou pociťovat omezení při potřebě přesunu za službami pro bezdomovce. Budou omezování svým okolím, často především městskou policií, která je legitimuje a vyhání z míst jejich odpočinku či v podstatě jakýchkoli míst.

Každodenní život v Praze je bezesporu ovlivněn přítomností bezdomovců. Mnohdy samotná přítomnost bezdomovců v lokalitě znamená pro mnoho obyvatel pocit strachu z kriminality. To se bude týkat především lokalit Na Knížecí a Smíchovské nádraží, kde je množství opuštěných a zanedbaných prostor, méně pak lokality Anděl, kde jsou bezdomovci i díky vysoké fluktuaci osob méně viditelní. Navíc po proměně centrálního Smíchova sem byli přitáhnuti (pull – efekt) i zvýšenou atraktivitou místa. Na centrální Smíchov přicházejí, neboť je z něj dosud nikdo nevyháněl a mohou se zde setkávat a trávit zde celé dny.

Spolu s ČSÚ (2011) se dá očekávat, že se průměrný věk bezdomovců bude pohybovat mezi 40 a 50 lety, přičemž většina z nich bude základního vzdělání a české národnosti. Dále se domnívám, že budou pocházet z menších měst v širším zázemí Prahy, Severních Čech či Severní Moravy. Budou trávit většinu roku v Praze – na centrálním Smíchově. Někteří z nich budou využívat služeb pro bezdomovce, např. mobilní sociální služby. Budou přespávat v těsné blízkosti studované lokality, v teplých měsících především venku. Většina bezdomovců bude udržovat kontakty především v rámci této skupiny, vztahy s většinovou populací budou minimální.

4. Metodika a zdroje dat

Tato práce vychází z metod kvalitativního výzkumu. Ten býval v minulosti chápán pouze jako doplněk kvantitativního, postupem času⁹ se z něj stává plnohodnotná výzkumná strategie především v rámci sociální sféry. Hendl (2008) píše, že mezi základní metody kvalitativního výzkumu lze řadit především pozorování, rozbor textů a dokumentů,

⁹ Především po částečném odklonu od metod, které s sebou přinesla a zanechala v metodologii vědy kvantitativní revoluce (pozn. autora).

interview (rozhovor) a audio a videozáznamy a uvádí hlavní výhody a nedostatky této metody (viz Tabulka č. 1). „Kvalitativní výzkum se provádí pomocí delšího a intenzivního kontaktu s terénem nebo situací jedince či skupiny jedinců. Tyto situace jsou obvykle banální nebo normální, reflektující každodennost jedinců, skupin, společností nebo organizací. Hlavním úkolem je objasnit, jak lidé v daném prostředí a situaci ... organizují své všednodenní aktivity a interakce“ (Hendl 2008, str. 49). Peterka uvádí, že kvalitativní výzkumy jsou mnohem citlivější ke kontextu, v rámci kterého je daná problematika studována, za obtížné považuje správné dekodování informací získaných z terénu. Jednou z možností je podle něj homogenizace výzkumného vzorku, což usnadňuje porovnání dosažených výsledků výzkumu (Peterka 2011), v tomto případě bezdomovců centrální části Smíchova. Výzkum na mikroúrovni sledování a vybraných případových lokalitách také umožňuje hloubkový a komplexní pohled na sledované jevy a procesy a umožňuje nalezení kauzálních závislostí a vysvětlujících faktorů (Ouředníček a kol. 2009).

Tabulka č. 1: Přednosti a nevýhody kvalitativního výzkumu

Přednosti kvalitativního výzkumu:	Nevýhody kvalitativního výzkumu:
Získává podrobný popis a vhled při zkoumání jedince, skupiny, události, fenoménu. Zkoumá fenomén v přirozeném prostředí. Umožňuje studovat procesy. Umožňuje navrhnout teorie. Dobře reaguje na místní situace a podmínky. Hledá lokální (idiografické) příčinné souvislosti. Pomáhá při počáteční exploraci fenoménů.	Získaná znalost nemusí být zobecnitelná na populaci a do jiného prostředí. Je těžké provádět kvantitativní predikce Je obtížnější testovat hypotézy a teorie. Analýza dat i jejich sběr jsou často časově náročné etapy. Výsledky jsou snadněji ovlivněny výzkumníkem a jeho osobními preferencemi.

Zdroj: upraveno podle Hendl (2008, str. 50)

Využití případové studie umožňuje intenzivní výzkum jednotlivé události, skupiny obyvatel nebo jedné lokality (Ouředníček a kol. 2009). O bezdomovecké populaci na Praze 5 navíc prakticky neexistují kvantifikovatelná statistická „tvrdá“ data, proto se základ této práce bude opírat o subjektivní vnímání reality. Jednou z výhod případových studií je rovněž možnost kombinace různých úhlů pohledu (Ouředníček a kol. 2009). Tato práce proto bude vycházet především z rozhovorů s přímými (bezdomovci) a klíčovými aktéry (městskými policisty, sociální kurátorkou Prahy 5 a vedoucím pracovníkem Naděje, o.s.), tedy právě z metod kvalitativního výzkumu a „měkkých“ dat. Některé výsledky výzkumu budou prezentovány specificky geograficky, kartografickou prezentací (Ouředníček a kol. 2009).

4.1. Řízené rozhovory

Rozhovory s přímými aktéry výzkumu, tedy bezdomovci centrální části Smíchova, probíhaly v podobě tzv. polostrukturovaného dotazování. To znamená, že dotazované osobě byly kladeny otázky podle předem připraveného scénáře a záleželo na ochotě a spolupráci jednotlivých dotazovaných, do jakých podrobností budou ve svých výpovědích zacházet, případně nakolik budou schopni držet se dané otázky a budou-li vůbec schopni kontaktu s někým, kdo nenáleží do jejich běžné skupiny.

Při rozhovoru byl kladen vysoký důraz na osobní pocit ze samotných výpovědí. Protože se dala očekávat vysoká míra polopravdivých až lživých výpovědí, nebyly takové, které byly rozpoznány, zařazeny do samotných výsledků případové studie. Jak uvádí Hendl (2008), pozorování a osobní pocit z výpovědí je samozřejmou částí mnoha výzkumných akcí kvalitativního charakteru. Jde o vizuální, ale také o sluchové, čichové a pocitové vjemy, které nám pomáhají doplnit zprávu o popisu prostředí a aktérů v něm (Hendl 2008). V případě této práce se jednalo o neskryté pozorování. Výzkumník tedy zasahoval do procesů a dějů odehrávajících se ve zkoumané oblasti. Zaměřoval se pouze na osoby nacházející se v daném okamžiku na území zkoumané lokality centrální části Prahy 5 - Smíchova. Zároveň je třeba nevynechávat žádné z výpovědí, protože při přílišných pokusech o zobecnování může dojít k opomenutí některých důležitých skutečností (Pospíšilová 2012a). Rozhovory s přímými aktéry výzkumu proběhly v dubnu a květnu 2013.

Pro účely výzkumu je podstatné, aby byl pokud možno daný bezdomovec v jeho přirozeném prostředí a nerušen ostatními vlivy. K rozhovorům tedy byly vybíráni výhradně zjevní bezdomovci, kteří byli sami (případně v menší skupině, ve které jsou zvyklí se pohybovat) a zdánlivě netrpěli žádnou duševní či jinou nemocí. Důležitým faktorem byl finanční podnět k rozhovoru, jednotlivému bezdomovci byl za úspěšně provedený rozhovor nabídnut úplatek ve formě 20 - 50 Kč (výše záležela na formách odpovědí, případně na domluvě s konkrétním bezdomovcem), sloužící především jako motivace k co možná nejpravdivější a nejkomplexnější výpovědi i jako prvek k navázání důvěry ze strany přímého aktéra k výzkumníkovi. Tyto rozhovory měly délku mezi 15 a 50 minutami s jedním aktérem. Za účelem uchování co nepřesnějších výpovědí přímých aktérů výzkumu bylo použito záznamového zařízení (diktafonu). Přestože byli aktéři s touto skutečností

srozumění, i díky finančnímu podnětu (u přímých aktérů výzkumu) se je podařilo přesvědčit ke spolupráci. Odmítnutých výpovědí byla asi jen 1/3 z oslovených.

Rozhovory s klíčovými aktéry, kteří jsou v přímém kontaktu s bezdomoveckou populací na Praze 5, v tomto případě se sociální kurátorkou Úřadu MČ Praha 5 paní Mgr. Renátou Hejlovou a vedoucím zařízení Naděje, o.s. Alešem Strnadem, DiS., probíhaly jako volné rozhovory, které nemají předem danou strukturu a mívají podobu volného vypravování subjektu (Hendl 2008). Ty byly vedeny z důvodu počátečního proniknutí do problematiky, za účelem upřesnění samotné zkoumané lokality výzkumu a sloužily také pro porovnávání odpovědí bezdomovecké populace. Jak píše Pospíšilová (2012a), pouze kombinace objektivního hodnocení a subjektivního pohledu (prožitku) na každodenní život může ukázat důležité aspekty, které se přiblíží realitě. Řízený rozhovor s Mgr. Renátou Hejlovou, sociální kurátorkou pro dospělé odboru sociální problematiky a prevence kriminality Městské části Praha 5, se uskutečnil 18. února 2013. Pro zachování plynulosti rozhovoru a zároveň přesnějšimu zaznamenání bylo použito nahrávacího zařízení (diktafonu), stejně jako při rozhovoru se zástupcem Naděje, o.s. Alešem Strnadem. Tento rozhovor se uskutečnil v centrále Naděje, o.s. v Bolzanově ulici, nedaleko Hlavního nádraží v Praze, 28. února 2013. Oba pak měly délku mezi 75 a 90 minutami. Kromě bezdomovecké populace byl rozhovor za účelem porovnání výpovědí veden i s dvěma městskými strážníky, u kterých rozhovor trval pouze 15 minut.

Zahrnutí obou skupin respondentů do výzkumu (bezdomovců i sociálních pracovníků) mělo za cíl minimalizování rizika falešných výpovědí (Mikeszová, Lux 2013), dále pak porovnání různých pohledů na tutéž problematiku. Všechny informace získané polostrukturovanými rozhovory byly seřazeny podle samotné struktury rozhovoru (viz Přílohy – Struktura rozhovorů s bezdomovci). Odpovědi přímých i klíčových aktérů byly porovnány a analyzovány v samotné případové studii Prahy 5 (viz kap. 5.).

4.2. Charakteristika lokality

„S problémem lidí bez domova přežívajících na ulici se potýkají všechna velká evropská města; ani Praha není v tomto ohledu výjimkou, díky své jedinečné pozici nejlidnatější aglomerace a ekonomicky nejsilnějšího regionu v ČR se stala přirozeným

centrem bezdomovců z celé republiky“ (Koncepce 2007, str. 2). Výběr konkrétní lokality výzkumu, tedy centrální části Prahy 5 – Smíchova, tohoto tranzitního místa, nebyl náhodný. Vychází z poznatku Temelové, Nováka (2011), že města a speciálně jejich centra či vnitřní části jsou charakterizovány extrémní dynamikou odehrávajících se procesů jak z dlouhodobého hlediska, každý den, i z minuty na minutu. Po úpadku, který zde byl patrný od 80. let minulého století, se stala tato část Smíchova, především díky dobré dopravní přístupnosti a investičnímu potenciálu, „jednou z nejradikálněji se měnících lokalit v rámci vnitřního města“ (Temelová, Novák 2011, s. 216). I na tak malém území lze vysledovat podstatné rozdíly. Třebaže sociální a kulturní rozdíly jsou přirozenou součástí společnosti (Sýkora 2010), dochází zde k určité dichotomii v rezidenční segregaci. Zatímco bydlení v domech lokality Anděl a kolem Obchodního centra Nový Smíchov lze označit za „dobrou adresu“, okolí Smíchovského nádraží patří spíše mezi adresy, ve kterých v současné době dochází k reprodukci „kultury chudoby“, což v delším časovém horizontu může vést k špatným sociálním vztahům a dalšímu omezení zdrojů (Pinkster 2007).

Smíchov náleží do vnitřní části města, s činžovní zástavbou (Temelová a kol. 2012). Zkoumanou část centrálního Smíchova protíná ulice Nádražní. Podél této ulice se nacházejí četná restaurační zařízení, vysoce navštěvované Obchodní centrum Nový Smíchov, nacházejí se zde hned dvě stanice metra, několik tramvajových zastávek, autobusové i vlakové nádraží. Lze tedy hovořit o vysoké exponovanosti místa a narůstající sociální a kulturní rozmanitosti (Temelová, Novák 2011). Ulice Nádražní je velmi rozmanitá. Díky své délce i měnící se fyzické i sociální povaze místa musí být pro tento výzkum rozdělena do tří podobně velkých okrsků, jak ukazuje Obrázek č. 1. První z nich, označen žlutou barvou, představuje lokalitu Anděl, kde se setkávají dopravní cesty s vysokou koncentrací pracovních příležitostí, obchodů, služeb a zábavy (Temelová, Novák 2011). Jedná se o vysoce exponovanou lokalitu (viz Fotografie č. 1 a 2), kde byly obchody a služby pro klienty s nízkým příjmem nahrazeny kvalitními službami a obchody (Temelová, Novák 2011). Kromě kvalitních služeb jsou tu však i prostory určené k odpočinku (např. lavičky na tramvajových zastávkách, schody u vstupu do metra), které jsou hojně využívané přímými aktéry výzkumu, bezdomoveckou populací. Jedná se o místo, kde se protínají rozmanité dopravní cesty (např. metro trasy B Anděl, tramvaj Sídliště Barrandov - centrum, Sídliště Řepy - centrum). Svoji lokalizací se jedná o vysoce žádané místo, které je přesto obyvateli vnímáno jako nebezpečné (Temelová a kol. 2012).

Fotografie č. 1 a 2: Lokalita Anděl

Zdroj: foto autora

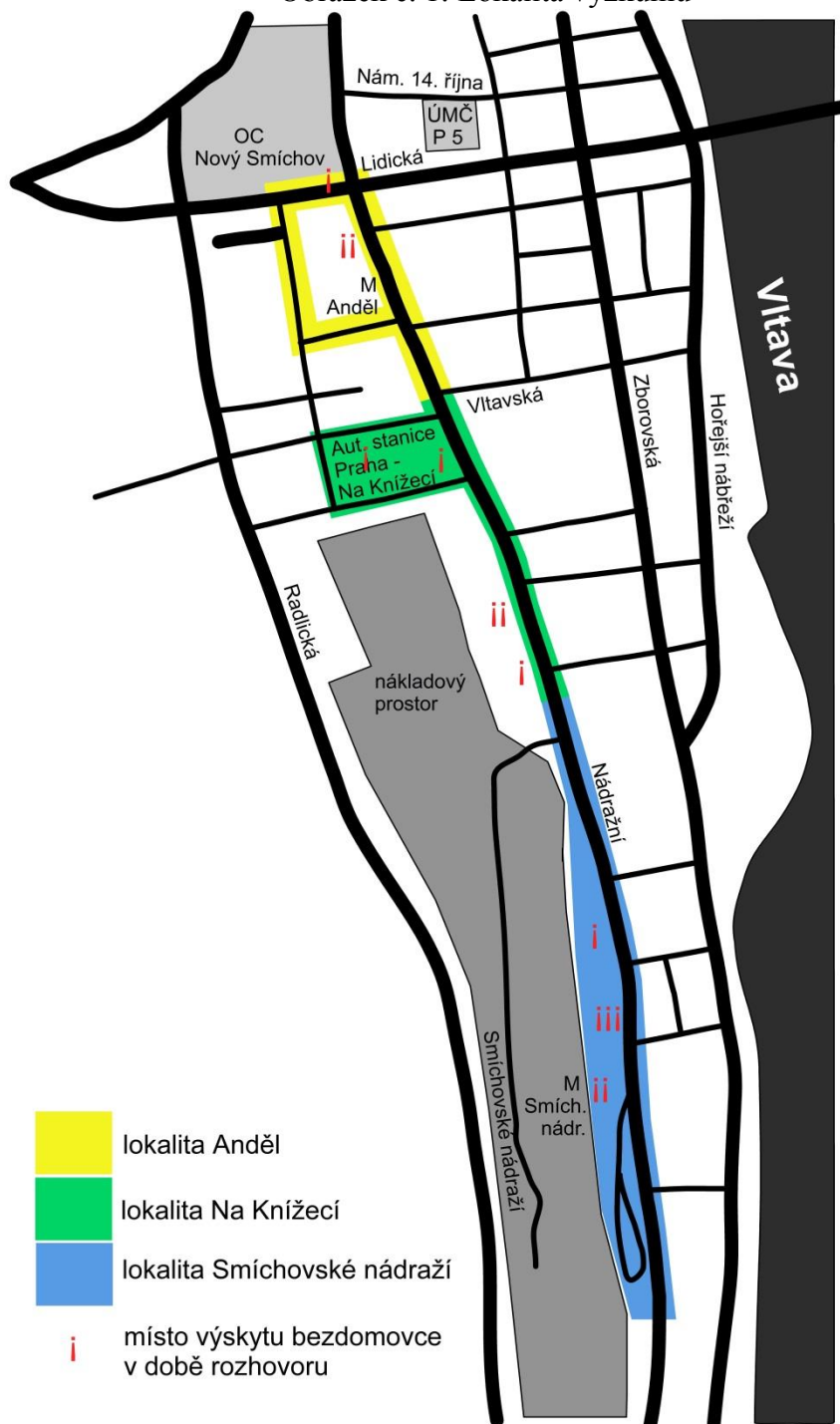
Druhým okrskem, označeným zelenou barvou (viz Obrázek č. 1), je lokalita Na Knížecí (viz Fotografie č. 3 a 4). Primární dominantní prvek tohoto místa představuje autobusové nádraží s převážně pražskými, ale i vnitrostátními autobusovými dopravními linkami. Je zde i druhý východ ze stanice metra Anděl. Nacházejí se zde, případně v nejbližším okolí, četná místa určená k odpočinku, ať už zastřešená (např. autobusové nástupiště), či volně stojící lavičky v jeho okolí. Neméně významným prvkem (z pohledu přímých aktérů) je zde sběrna odpadu, hojně využívaná k přivýdělku. Podél Nádražní ulice se pak nacházejí četné maloobchody s potravinami či levné hospody.

Fotografie č. 3 a 4: Lokalita Na Knížecí

Zdroj: foto autora

Obrázek č. 1: Lokalita výzkumu

Zdroj: podkladová mapa Google Maps, vlastní zpracování

Třetí okrsek zkoumané lokality představuje samotné Smíchovské nádraží a jeho přilehlé okolí, označené modrou barvou (viz Obrázek č. 1). Toto místo má ve výzkumu nejdůležitější roli, neboť právě skrze vnitrostátní (mezinárodní) nádraží komunikuje celá zkoumaná lokalita se zbytkem republiky (okolními zeměmi) a dá se předpokládat, že pro většinu bezdomovecké populace představuje jakýsi „terminál“. Kromě zmíněné tranzitní

povahy sem mohly být po revitalizaci Andělu přesunuty některé služby zaměřující se na chudší obyvatelstvo jako second-handy, herny, non-stop obchody a levné hospody (Temelová, Novák 2011).

Fotografie č. 5 a 6: Uvnitř a vně nádražní haly Smíchovského nádraží

Zdroj: foto autora

Na Obrázku č. 1 byly dále červenou barvou zakresleny pozice, na kterých se v době oslovení nacházeli jednotliví bezdomovci. Z celkového počtu 14 dotazovaných se jich 6 nacházelo v lokalitě Smíchovské nádraží, 5 v lokalitě Na Knížecí a 3 v lokalitě Anděl.

5. Případová studie centrálního Smíchova

Při samotném výzkumu bylo třeba mít na paměti, že bezdomovci jsou často nechtěnou, přesto nedílnou součástí veřejných prostorů. Při svých strategiích pobytu, pohybu v lokalitě jsou často odkázáni na vůli či benevolenci příslušných orgánů, jako jsou státní a městská policie, do jaké míry budou uplatňovat vyhlášky konkrétních městských částí či hl. města Prahy. V mnohých obcích lze zaznamenat trend k „vytěsňování“ rizikových skupin domácností na kraj obce či do jiných obcí (Mikeszová, Lux 2013). V současnosti převažuje tendence kriminalizování bezdomovců či chudoby obecně a jsou tak často legitimováni a vystrkováni z míst, kde se právě zdržují. Městská část Praha 5 dosud postupuje vůči bezdomovcům v souladu s konceptem NIMBY¹⁰, nicméně žádný speciální koncept (strategii) nepřipravuje: „*To by měla dělat Praha*“ (Hejlová). Potřebu

¹⁰ Not-In-My-Back-Yard je postoj zastávaný jedinci, kterým dávají najevo, že v okolí jejich domovů nechtějí např. přístřeší pro bezdomovce, propuštěné z vězení a žádají realizaci takového projektu někde jinde (Gregory a kol. 2009).

komplexního (a celopražského) řešení bezdomovecké otázky zdůrazňuje i Strnad. Zůstává také otázkou, zdali bude v budoucnu existovat snaha o řešení této problematiky, protože jak potvrzuje i Hejlová: „*podle pana starosty tu prostě žádní nejsou*“.

Jména lidí bez domova v následujícím textu jsou vymyšlená, nicméně všechny ostatní údaje patří konkrétním lidem, kteří se v době výzkumu pohybovali v lokalitě, centrálním Smíchově. Rozhovory byly celkem vedeny se 14 bezdomovci (viz Tabulka č. 2, dále pouze jménem), 2 městskými policisty (dále Radim a Renata), 1 sociálním kurátorem (dále Hejlová) a 1 vedoucím sociálního zařízení pro bezdomovce (dále Strnad).

V následujícím textu budou vyhodnoceny výpovědi respondentů na výzkumné otázky: Kdo jsou bezdomovci na Smíchově? (Jakého jsou stáří? Jakého vzdělání? Jaké jsou národnosti? Jak dlouho žijí na ulici?) (Kapitola 5.1.).

Odkud pocházejí bezdomovci, kteří se vyskytují na centrálním Smíchově? (Žijí celý rok na území hl. města Prahy, nebo dojíždějí? Jak často, odkud?) (Kap. 5.2.).

Jaká je jejich motivace být právě zde? (Jak často tu jsou? Jak dlouho se zdrží? Odkud sem přijeli/přišli? Kde přespávají?) (Kap. 5.3.).

Jaké mají vztahy se svým okolím? (Přátelí se mezi sebou? Mají přátele ve většinové populaci? Jaký je jejich vztah s policií? Jak se z jejich pohledu mění Smíchov? Využívají služeb pro bezdomovce?) (Kap. 5.4.).

5.1. Sociální charakteristiky bezdomovců

V této kapitole se pokusím popsat bezdomoveckou populaci podle první výzkumné otázky. Diskutovány budou především otázky: Kdo jsou bezdomovci na Smíchově? (Jakého jsou stáří? Jakého vzdělání? Jaké jsou národnosti? Jak dlouho žijí na ulici?).

Bezdomovci centrální části Smíchova jsou specifickou skupinou obyvatel. Každý z nich je trochu jiný, každého z nich k životu na ulici přivedla jiná životní cesta. Společně mají pouze to, že se ocitli v tíživé životní situaci, ze které není lehké se dostat a v době výzkumu se pohybovali v centrální části Smíchova na Praze 5. Hejlová se domnívá, že bezdomovců, kteří na Praze 5 skutečně žijí, je okolo padesáti. Ostatní „pendlují“ po celé

Praze. Podobně Strnad uvádí, že mobilní sociální službu využívá každé pondělí v lokalitě Na Knížecí okolo osmdesáti až sta lidí, z nichž však někteří nejsou ze Smíchova a jezdí sem pouze kvůli této službě.

Věkové rozhraní vybraného vzorku respondentů se pohybovalo v rozmezí mezi 26 a 68 lety a byly tak obsaženy všechny potenciálně zastoupené věkové kategorie dospělých. I tím je Smíchov atypický vůči jiným městským částem Prahy. Strnad hovoří o specifčnosti centrálního Smíchova, kde je podle něj daleko větší zastoupení mladších lidí bez domova, především kvůli střetávání bezdomovectví s drogovou scénou, která je doménou mladších lidí. Většina dotazovaných byli muži, ženy se ve vzorku objevily pouze tři. To souvisí jednak s tím, že v Česku existují azylové domy pro matky s dětmi, ale nikoli pro otce, což v těchto případech často vede k rozdělení rodiny (Marek a kol. 2012), jednak se samotným tvrzením, že soukromé domácí prostory jsou pro ženy, zatímco veřejné prostory a aktivity jsou doménou mužů. (Casey a kol. 2008). V otázce národnosti převažovala česká, ve vzorku se objevili tři bezdomovci pocházející ze Slovenska, žádná jiná národnost se mezi oslovenými nevyskytovala. Stejně tak podle zkušeností Hejlové je většina osob bez přístřeší na Praze 5 české národnosti: „*Cizí národnosti tu byly zaznamenány pouze ojediněle*“. Překvapivě mezi respondenty nepřevažuje základní vzdělání, celá polovina dotazovaných uvedla středoškolské vzdělání jako svoje nejvyšší dosažené, i když většina ze středoškolsky vzdělaných byla vyučena (viz Tabulka č. 2).

Tabulka č. 2: Základní sociální charakteristiky bezdomovců

Jméno	Věk	Národnost	Vzdělání
Karel	46	česká	základní
Richard	54	česká	vyučen
Eva	46	slovenská	základní
Evžen	47	česká	vyučen
Miloš	37	česká	střední
Jaroslav	60	česká	základní
Tomáš	36	česká	základní
Eliška	66	slovenská	základní
Robert	60	slovenská	vyučen
Jindřich	41	česká	střední
Štěpán	37	česká	základní
Josef	68	česká	vyučen
Petra	26	česká	základní
Aleš	57	česká	střední

Zdroj: vlastní výzkum, vlastní zpracování

I tak se jedná o poměrně překvapivý výsledek, který zřejmě souvisí se skutečností, že v České republice, ale i dalších zemích střední a východní Evropy, byl v historii kladen vysoký důraz na středoškolské vzdělání, např. maturita byla u nás dlouho považována za jeden z vrcholů vzdělávacího systému (Toušek a kol. 2008).

Délka strávená na ulici se mezi bezdomovci výrazně liší, pohybovala se mezi dvěma měsíci (u Roberta) a dvanácti lety (u Evžena). Nejčastějšími důvody konce na ulici bylo ukončení manželství, ztráta zaměstnání, výkon trestu odnětí svobody, případně blíže nespecifikované potíže v rodině. Především u bezdomovců, kteří se na ulici pohybují delší dobu, se vyskytuje potřeba sdílení nelehké životní situace. Kromě dvou párů (Richard a Eva, Štěpán a Petra) se i většina ostatních snaží najít si někoho, s kým mohou trávit čas a nebyli tak v době rozhovoru sami. Jedinou výjimku z tohoto tvrzení tvoří Jindřich, který je na ulici delší čas (asi 5 let) a pohybuje se zásadně sám. Důvodem je však spíše jeho plachost a celkově nízká komunikativnost. Nejčastěji byly rozhovory vedeny na lavičkách, které podle Temelové (2005) mohou sloužit k odpočinku či pohodlnějšímu čekání na dopravu, zároveň však dobře slouží k nejrůznějším druhům socializace i jako místo setkávání a denních praxí marginalizovaných sociálních skupin (viz Fotografie č. 7 a 8). „Obecné navazování kontaktů mezi obyvateli jedné lokality významně ovlivňuje také přítomnost a kvalita veřejných prostor a míst setkávání“ (Ouředníček a kol 2008, s. 49).

Fotografie č. 7 a 8: Lavičky jako místo denních praxí bezdomovců

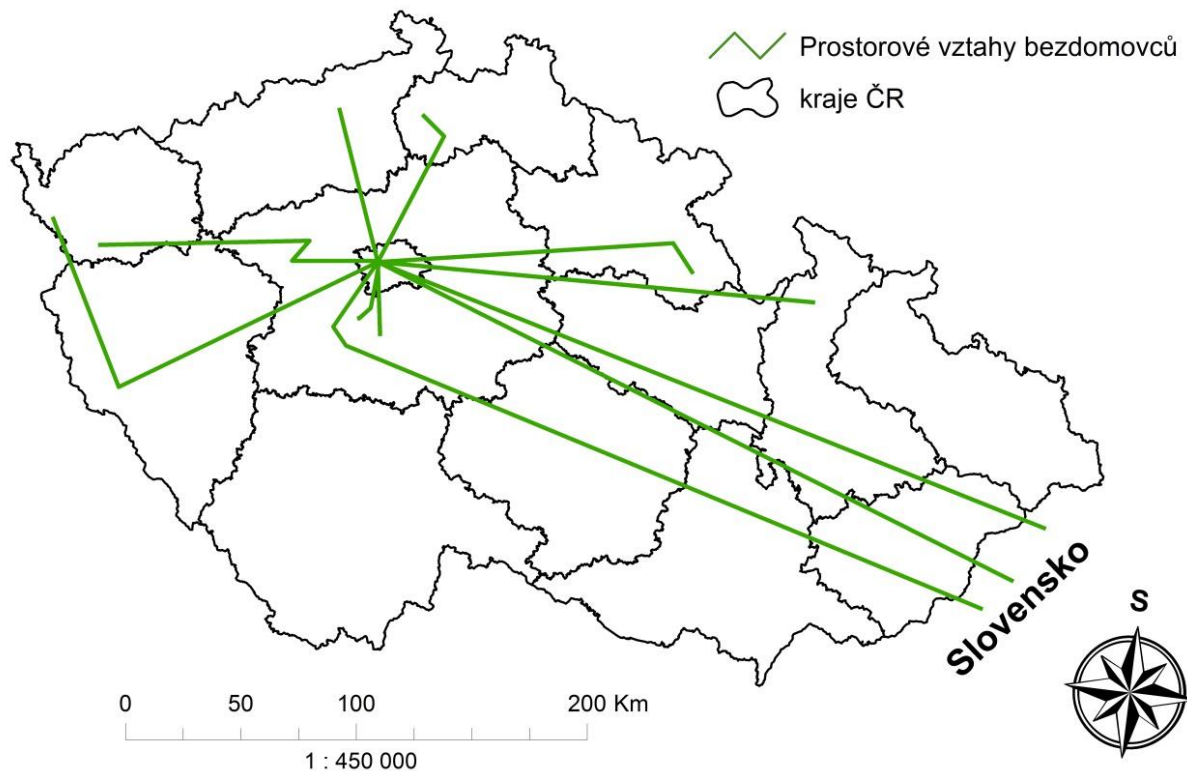
Zdroj: foto autora

5.2. Prostorové vztahy bezdomovců

Prostorové vztahy bezdomovců zde budou vyjádřeny ve shodě s druhou výzkumnou otázkou: Odkud pocházejí bezdomovci, kteří se vyskytují na centrálním Smíchově? (Žijí celý rok na území hl. města Prahy, nebo dojíždějí? Jak často, odkud?).

Prostorové vztahy bezdomovecké populace centrální části Smíchova jsou velice různorodé. Ve vzorku respondentů se objevili pouze tři rodilí Pražáci, ostatní pocházeli odjinud – ze zbytku republiky i ze Slovenska. Hejlová soudí, že se na Smíchově vyskytují lidé, kteří si mysleli, že se jim bude v Praze dařit lépe: „*Jsou tu poměrně hodně lidé z Moravy, Středních Čech, z Ústecka, Mostecka*“. Obdobně Strnad hovoří o přitahování lidí bez domova z chudších regionů: „*Jsou tu zástupci ze severních Čech, Moravskoslezského kraje, kteří se sem stahují s vidinou práce. V případě, že práci nesežene a dlouhodobě se mu nedaří zajistit si finance, končí na ulici a často se nemá kam vrátit. Zůstává v setrvalém stavu tady v Praze*“. Někteří bydleli celý život (před tím, než se ocitli na ulici) na jednom místě či v jednom městě, jiní se stěhovali častěji (viz Mapa č. 1).

Mapa č. 1: Prostorové vztahy bezdomovců centrálního Smíchova

Zdroj: vlastní výzkum, vlastní zpracování

Většina respondentů se na Smíchov dostala kvůli problému v osobním životě. Karel přišel do Prahy poté, co se rozešel s manželkou a „protože sem tu měl domluvenou práci, a ta práce krachla“. Richard měl bydlení na ubytovně, ze které byl vyhozen kvůli své časté podnapilosti. Podobně Aleš bydlel v azylovém domě, kde mu však skončila nájemní smlouva a musel se vystěhovat. Další bezdomovci, Tomáš, Robert a Eliška, přišli o práci a tím i o bydlení.

Je zde tak patrná role Prahy jako dominující metropole pro celou Českou republiku, případně bývalé Československo, což potvrzuje i Hejlová. Strnad ještě dodává jako výraznou motivaci k příchodu do Prahy anonymitu velkého města. V podstatě všichni dotazovaní tráví v hlavním městě celý rok. Výjimku zde tvoří pouze ti, kteří se na ulici pohybují krátkou dobu a Karel, který byl asi před měsícem na návštěvě u svých dětí v severních Čechách.

5.3. Prostorové chování bezdomovců

V této kapitole se zaměřím na zodpovězení třetí výzkumné otázky ohledně prostorového chování bezdomovců. Zodpovězeny přitom budou následující otázky: Jaká je jejich motivace být právě zde? (Jak často tu jsou? Jak dlouho se zdrží? Odkud sem přijeli/přišli? Kde přespávají?).

Jednou z nejvýraznějších motivací „pouliční populace“ k výskytu na centrálním Smíchově je sběrný dvůr v lokalitě Na Knížecí (viz Fotografie č. 10). V průběhu dne bylo mnoho bezdomovců viděno, jak snáší (sváží) suroviny z blízkého (v rukou, na kolečku) i vzdálenějšího (např. tramvají, metrem ze Stodůlek, Luk, Barrandova) okolí (viz Fotografie č. 9). Stejně Hejlová často vidá osoby bez přístřeší vystupovat z tramvají a nosit tašky plné sběru do sběrného dvora. „Klasické žebrání“ se ale podle ní na centrálním Smíchově nevyskytuje. Richard se „živí“ vykrádáním automatu na lístky MHD, což je pro něj výrazná motivace zdržovat se v jeho blízkosti. Tomáš, Miloš, Evžen, Richard, Eva a Jaroslav uvedli mezi nejvýraznější motivace svého pobytu na Smíchově potkávání přátel.

Fotografie č. 9 a 10: Bezdomovec s vozem pro sběr surovin a Sběrný dvůr z ulice Nádražní

Zdroj: foto autora

Hejlová podotýká, že je na Smíchově velké množství lesnatých parků, jsou zde staré a opuštěné drážní budovy, „*takže je zde mnoho míst, ve kterých mohou osoby bez přístřeší nalézt útočiště*“. Také více respondentů uvádělo, že se na Smíchově cítí dobře, že „*je tu klid*“ (Jaroslav). Ti sdílnější s dlouhodobější zkušeností z ulice porovnávali současný Smíchov s dřívějším stavem: „*Je to tak o 90 % nahoru, líbí se mi to*“ (Richard). Silný vztah k místu si vytvořil především Miloš, který podle jeho slov na Smíchově „*zapustil kořeny*“ a Jindřich, který zde žije celý život a přesun na jiné místo by si jen těžko dokázal představit. To potvrzuje i Strnad: „*Ve většině případů jsou ti lidé fixovaní na městskou část*“. Pro menší část této specifické skupiny naopak Smíchov představuje pouze potenciální výdělek a o samotnou čtvrť a její fyzické a sociální zázemí se nestarají (např. Štěpán, Josef, Petra). Také prodejkyň Nového Prostoru¹¹ Eliška, jediná „zaměstnaná“ s pevně daným denním harmonogramem, se o Smíchov zásadně nestará, byla na Anděl přidělena na základě rozpisu služeb: „*Leptší práci abych měla, o místo já se nestarám*“.

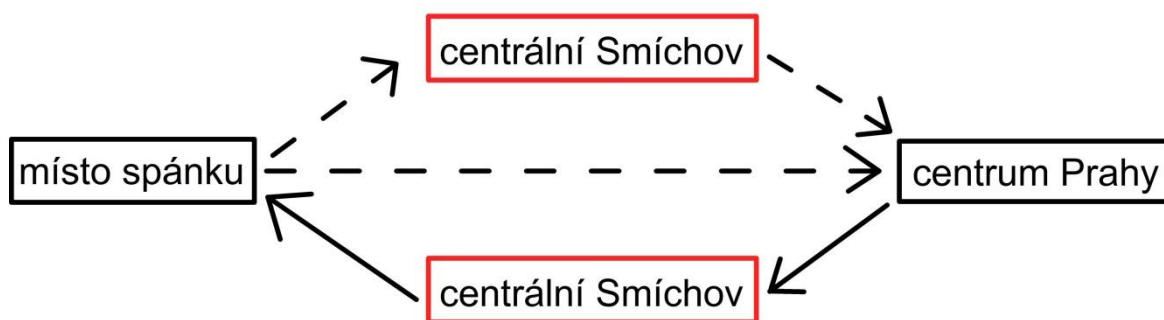
Podle Hejlové má Praha 5 jasně stanovené centrum (na rozdíl od jiných městských částí), díky čemuž centrální část Smíchova představuje pevně stanovené spádové území s vlastním zázemím pro nejrůznější skupiny obyvatel. Ve shodě s tím většina dotazovaných vypověděla, že se na Smíchov pravidelně vrací. Karel prochází Smíchovem na své pravidelné denní cestě z Karlova náměstí do Radlic. Evžen s Milošem chodí každé ráno na Smíchovské nádraží „na kafe“, Jaroslav zase odhaduje svůj čas, strávený denně na

¹¹ Nový Prostor je časopis vycházející každých 14 dní, který je pouličně distribuován lidmi bez domova. Stojí 40 Kč, prodejce získává polovinu z jeho ceny - 20 Kč (Nový Prostor 2013).

Smíchově, na pět až šest hodin. Eliška se zdržuje na prodejním místě každý všední den od půl deváté ráno do dvou hodin odpoledne.

Z výpovědí respondentů vycházejí 2 různé každodenní strategie pohybu v rámci hlavního města Prahy a jeho zázemí. První z nich „Okružní“ začíná v místě přespávání, obvykle v místě ležícím jihozápadně od Smíchova, jako jsou Radlice, Hlubočepy, Chuchle, Zbraslav. Někteří přímí aktéři (jako Karel, Aleš) následně jdou (jedou) z místa přespávání na centrální Smíchov, odkud se vydávají do centra města, obvykle do lokalit Karlovo náměstí, Václavské náměstí a jejich okolí. Jiní, především přespávající na opačném konci Prahy - v Holešovicích, na Opatově (jako Tomáš či Eliška), se nejprve přemístí do centra. Poté následuje přesun na centrální Smíchov, kde obvykle tráví odpoledne a večery. Nakonec se vracejí na místo přespávání (viz Obrázek č. 2).

Obrázek č. 2: Okružní strategie pohybu bezdomovců

Zdroj: vlastní výzkum, vlastní zpracování

Na rozdíl od Okružní strategie, při „Cílené“ strategii pohybu tráví bezdomovci na centrálním Smíchově mnohem více času. V podstatě jedinými přesuny tak jsou pohyb mezi místem přespávání, které je situované v těsné blízkosti centrálního Smíchova, a centrálním Smíchovem. Zde si někteří z nich obstarávají finance, např. vykrádáním automatů (v případě Richarda a Evy) či sběrem surovin. Možný je rovněž krátkodobý a cílený výjezd z centrálního Smíchova do jeho zázemí, často v rámci samotné Prahy 5, např. na Barrandov, na Luka, do Jinonic, jako v případech Evžena s Milošem, či Štěpána, Josefa a Petry (viz Obrázek č. 3).

Obrázek č. 3: Cílená strategie pohybu bezdomovců

Zdroj: vlastní výzkum, vlastní zpracování

Někteří z dotazovaných vnímají centrální Smíchov jako místo, odkud vyrážejí na svoje každodenní cesty. „*Já jsem tady pořád, občas akorát vyjedem, ale pak se zase zpátky vrátíme na Smíchov*“ (Štěpán). Naopak Tomáš a Karel se pohybují i v centru, kam jezdí za výdělkem nebo službami pro bezdomovce. Robert zase jezdí přes centrum kvůli přespávání na lodi Hermes. Ostatní bezdomovci v současnosti přespávají převážně venku, v blízkosti lokality výzkumu, v pěšky dostupné vzdálenosti (jako Karel v Radlicích, Jaroslav v Hlubočepích) a nejsou tak nuceni k přesunům v rámci Prahy. Strnad rovněž uvádí, že často mají místa přespávání tam, kde se dlouhodobě zdržují (viz Fotografie č. 11 a 12).

Fotografie č. 11 a 12: Bydlení v opuštěné nádražní hale a Místo úkrytu osobních věcí

Zdroj: foto autora

Z výpovědí aktérů byl sestaven nejčastěji aplikovaný akční rádius bezdomovců pohybujících se na centrálním Smíchově, v rámci Prahy. Kromě zřejmého výskytu na Praze 5 se často pohybují po centru, reprezentovaném zde Prahou 1 a Prahou 2 (viz Obrázek č. 4).

Obrázek č. 4: Akční rádius bezdomovecké populace centrálního Smíchova

Zdroj: vlastní výzkum, vlastní zpracování

Do centra se nejčastěji vydávají za účelem výtěžku, návštěvy zařízení pro bezdomovce, nebo kvůli setkávání přátel. Za spaním jezdí (chodí) kromě Prahy 5 na Prahu 7 (kde kotví loď Hermes), do Prahy - Velké Chuchle či na Prahu - Zbraslav. Možný denní výjezd z centrálního Smíchova, nejčastěji za „fáráním“¹² zde představuje Praha 13, Praha 17 a Praha – Zličín (viz Obrázek č. 4). V Akčním rádiu bezdomovecké populace nebyl zanesen Opatov, kde bydlí prodejkyň Nového Prostoru Eliška, protože se jedná o natolik odlehlou a atypickou lokalitu spaní bezdomovecké populace centrálního Smíchova a vlastně o výjimku, protože v podstatě v současnosti bydlí u příslušníka rodiny.

¹² Fárání znamená vybírání potravin a jiných vyřazených věcí z kontejnerů pro vlastní potřebu. Bezdomovec je pak může prodat na trhu nebo do sběrného dvora (Strnad).

5.4. Sociální vztahy bezdomovců

V této kapitole budou vyhodnoceny odpovědi respondentů týkající se čtvrté výzkumné otázky, především: Jaké mají vztahy se svým okolím? (Přátelí se mezi sebou? Mají přátele ve většinové populaci? Jaký je jejich vztah s policií? Jak se z jejich pohledu mění Smíchov? Využívají služeb pro bezdomovce?).

Smíchov je pro bezdomovce vyhledávaným místem. Ti, kteří strávili na ulici kratší čas, oceňují na Smíchově především jeho „klid“ (Jaroslav), případně možnost výdělků ve sběrném dvoře (Robert). Je zde také velké množství laviček, výhodných pro setkávání přátel, což na Smíchově oceňuje např. Tomáš. Naopak Jindřich, Evžen a Richard jsou na Smíchově už delší čas, mohou tedy porovnat, jak se Smíchov za poslední roky změnil. Všimají si opravených fasád domů i celkové čistoty místa. Oproti dřívější situaci se podle nich mnohé zlepšilo a jsou s celkovým dojmem ze Smíchova spokojeni. Za ně shrnul situaci Richard: *„Kdyby se mi to nelíbilo, tak bych tady nebyl“*.

Většina dotazovaných si na ulici našla přátele, nejčastěji měli jednoho přítele, se kterým se celý den pohybovali. Přátelství ve větších skupinách jim nevydrží, často končí okradením, jako se to stalo Karlovi. Strnad se domnívá, že přátelské vztahy v rámci komunity nejsou vytvářené v přirozeném prostředí, nejsou to plnohodnotné a dlouhodobé vztahy a tak dlouho nevydrží. Také se na ulici setkávají komunity bezdomovců a narkomanů, a ačkoli se tyto skupiny často prolínají a jsou si v mnohém podobné, většina oslovených raději s narkomany nenavazuje kontakty, nebo se jim přímo vyhýbá (např. Petra).

Stává se, stejně jako u ostatní populace, že jeden ze skupiny dominuje druhému. Dominance se podle Habešové (2011) vyskytuje ve všech druzích vztahů. Taková je situace u Richarda, který se stará o Evu, Josefa, kterému jeho společníci (Štěpán a Petra) přezdívali „taťka“, nebo Evžena, který se stará o Miloše, který je invalida: *„No nenechám ho ve štychu“* (Evžen). Obdobně Strnad hovoří o hierarchizaci bezdomovců, je podle něj obdobná, jako funguje u většinové společnosti. Menší část bezdomovců jsou naopak samotáři, nevyhledávající žádný lidský kontakt, jako v případě Jindřicha či Roberta, který je *„samorost a nevydrží na jednom místě, musí pořád něco dělat“*. Přátelství s někým mimo ulici většina neudrzuje. Pinkster (2007) soudí, že sociální interakce chudých obyvatel nepřesahují hranici sousedství. Podobně Štěpán, jako jeden z mála udržující kontakt mimo

ulici, navštěvuje pouze matku, která pracuje na Smíchovském nádraží na veřejných záchodcích: „*Tak tam občas za mámou zajdu*“. Výjimkou je Eliška, která udržuje denní kontakt s bratrem, i když pouze proto, že u něho v současnosti přebývá.

Zkušenosti s policií většina z nich má, nicméně se k sobě dle výpovědí bezdomovců chovají se vzájemným respektem, třebaže jim policisté kontrolují doklady několikrát denně. „*Já Vám to řeknu na rovinu, pijeme víno, a když je vidím, automaticky to schovám. Nebudu zbytečně dráždit. Když to dopiju, odnesem to támhle do popelnice a je klid.*“ (Evžen). To ovšem nekoresponduje se výpovědí městských strážníků Radima a Renaty, kteří mají s bezdomovci a jejich vykazováním z míst bohaté zkušenosti: „*Jsou tady ty samý tváře, furt se tady scházej, každé večer, chlastaj kde to maj zakázaný. Lidi jim daj peníze, tak si jdou koupit krabičák a chlastaj tady před metrem. Pak tam dělaj bordel do noci. My je tam večer sbíráme, vozíme na záchytku, až je záchytku plná. Případně se vozej do nemocnic.*“ (Radim). Také podle Temelové, Nováka (2011) se navečer z lokality Anděl stává místem, kde dominují lidé s nízkým sociálním statutem. Podle Renaty má většina obchodů a restaurací svoje ochranky, které si s bezdomovci sami poradí, nicméně jsou zhruba pětikrát denně voláni¹³, aby bezdomovce vyvedli. Skeptický je ohledně fungování represe vůči lidem bez domova i Strnad: „*Stejně však nemají ty kapacity, kam ho vytlačit. Stejně zůstane na ulici, jen se ho třeba podaří vytlačit na jinou městskou část. Myslím si, že se už přišlo na to, že jen represivně je vytlačovat z lokalit nejde*“.

Služeb pro lidi bez domova využívají pouze občas. Jediným pravidelným klientem je Robert, který přespává na lodi Hermes. Ostatní chodí na mobilní sociální službu, či do center pro bezdomovce nárazově, když zrovna potřebují nové šaty, nebo když přišli o občanský průkaz a potřebují si jej vyřídit. „*Řada těch lidí migruje jen za službami nebo sociálním poradenstvím, a pak se vrací na místo*“ (Strnad). Možná však nebyli někteří jedinci v otázce využívání služeb pro lidi bez domova zcela upřímní. Jak uvádí Strnad, za kalendářní rok 2012 proběhlo na celé Praze 5 5600 kontaktů osob bez přístřeší, kterým bylo poskytnuto jídlo, oblečení ale i např. hygienické vybavení. Mobilní sociální služba je přistavena v lokalitě Na Knížecí každé pondělí zhruba mezi 9. a 10. hodinou ranní, dále pokračuje na další předem stanovená místa v rámci Prahy 5 (Strnad, viz Tabulka č. 3).

¹³ Mezi nejčastěji volající patří restaurace rychlého občerstvení KFC, situovaná na rohu Nádražní ulice v lokalitě Anděl (Renata).

Tabulka č. 3: Místa přistavení mobilní sociální služby na Praze 5

Pondělí	09:00	Na Knížecí
	10:30	Hlubočepy
	13:00	Nové Butovice, Radlická, Vidoule, Košíře - dle výběru

Zdroj: Strnad, vlastní zpracování

Problém bezdomovectví podle Hejlové není pro Prahu 5 natolik palčivý, aby se situace začala komplexněji řešit. O koncepci ohledně bezdomovectví městská část Praha 5 neuvažuje, protože „*podle starosty tu žádní bezdomovci nejsou*“. Navíc jak uvádí, je na problematiku bezdomovectví z celého úřadu městské části jediná, a více než na komplexní řešení problému má nařízeno věnovat se klientům přímo na ulici. Trochu si tak omlouvá svoji pozici: „*Jsou opravdu máň vidět. To neznamená, že tu nejsou, prostě se vypakovali do jiných lokalit, akorát nejsou v tom úzkém centru*“ (Hejlová). V rozporu s tímto tvrzením byl na centrálním Smíchově zaznamenán vysoký výskyt bezdomovců, kteří se sem pravidelně vracejí nebo zde zůstávají, což potvrzuje samotný výzkum vedený k této práci i oslovení městští policisté.

6. Závěr

Cílem bakalářské práce bylo zachytit na případové studii centrálního Smíchova sociální a prostorové aspekty bezdomovectví, a tím přispět do výzkumu této minoritní sociální skupiny urbánních obyvatel. Před tím, než bylo možné provést samotný výzkum, bylo důležité provést rešerši dostupné literatury a zasadit studované téma do společenského kontextu. Výzkumů, zabývajících se specifickými skupinami obyvatel je ve světě i České republice celá řada. Málokterá česká práce se však snaží zhodnotit každodenní život či každodenní praktiky lidí na okraji společnosti (kromě bezdomovců sem lze zařadit např. narkomany, Romy). Domnívám se, že to může být způsobeno i částečnou nevolí výzkumníků ke studiu lidí na okraji společnosti, případně politickou ožehavostí témat (v případě Romů). Třebaže je bezdomovectví v zahraničí poměrně diskutovaným tématem s dlouholetou tradicí, v České republice i české geografii je výzkum teprve v počátku. Tato práce tak představuje spíše prvotní vstup do problematiky.

V teoretické části práce byl diskutován koncept omezení, neboť se bezdomovecká populace setkává s mnoha různými typy omezení při svých každodenních praxích. Dále zde byl diskutován výzkum každodenních praktik obyvatel českých měst s důrazem na pražský metropolitní region a centrální Smíchov, protože zkušenosti a praktiky majoritní populace a bezdomovců jsou v mnohém podobné, stejně jako motivace obou skupin k výskytu na konkrétních místech. Na centrální Smíchov je zde nahlíženo jako na reprezentativní část vnitřního města Prahy, se všemi jeho přednostmi i zápory. Mezi hlavní přednosti patří především rozsáhlá kultivace (revitalizace) fyzického prostředí lokality, která kromě zvýšení exponovanosti centrálního Smíchova s sebou přinesla i zvýšení sociální rozmanitosti jeho uživatelů. V současné době je tak záparem lokality (mimo jiné) specifické zvýšení výskytu sociálně patologických jevů. Dále byl diskutován samotný pojem bezdomovec a bezdomovectví bylo zasazeno do kontextu českého prostředí. V metodice výzkumu pak byly čtenáři přiblíženy kvalitativní metody výzkumu. Byla zde popsána metoda řízeného rozhovoru a přiblížena lokalita výzkumu – centrální Smíchov.

V samotném jádru práce, případové studii centrálního Smíchova, byly představeny sociální charakteristiky bezdomovců v lokalitě, jejich prostorové vztahy i prostorové chování a sociální vztahy s okolím. Pomocí polostrukturovaných rozhovorů se práce snažila vypovědět a zhodnotit málo diskutované otázky ohledně této specifické skupiny obyvatel našich měst. Specificky geograficky, tedy kartografickou prezentací některých výsledků, se pokusila přiblížit prostorové vztahy a prostorové chování bezdomovecké populace centrálního Smíchova.

Mezi hlavní přínosy práce lze zařadit prvotní proniknutí do problematiky prostorového chování a prostorových vztahů bezdomovecké populace centrálního Smíchova. Byl zde představen jedinečný vzorek respondentů, jejichž sociální a prostorové charakteristiky, jak se domnívám, lze zobecnit a vztáhnout i na ostatní bezdomovce centrálního Smíchova. Naopak by bylo vhodné v započatém výzkumu pokračovat, pokusit se více proniknout do jinak poměrně uzavřené komunity bezdomovců. Možným námětem pro další práce je rovněž zaměření výzkumu na další specifické lokality Prahy či další česká města a zasadit tak bezdomovectví do širšího prostorového i společenského kontextu.

Mezi kritiku práce pak může patřit nedostatečná hloubka zjištěných informací, která závisela na ochotě přímých a klíčových aktérů výzkumu i formulaci dotazů výzkumníka. Do budoucna by se dalo opakovat rozhovory se stejnými lidmi a proniknout tak hlouběji do

jejich životů či motivací. Rovněž by bylo vhodné rozšířit okruh respondentů, kromě samotných bezdomovců i o odpovědi rezidentů či provozovatelů služeb v lokalitě a jejich zkušeností s touto částí populace. Možný námět další práce pak představuje nezúčastněné pozorování bezdomoveckých praxí a sledování denního/ročního rytmu počtu přítomných bezdomovců v lokalitě.

Téma bezdomovectví jako zaměření práce jsem si vybral především z citelné potřeby tuto specifickou sociální skupinu v českém prostředí geograficky poznat, dozvědět se kdo jsou, proč se zdržují na některých místech a jiných nikoli, odkud pocházejí a jak vnímají své okolí. Zároveň jsem chtěl přispět do obecné diskuze k výzkumu intraurbánních podmínek vlastním pohledem na problematiku, která se některým může zdát jako neřešitelná.

Seznam použité literatury

- CASEY, R. a kol. (2008): Homeless Women in Public Spaces: Strategies of Resistance. *Housing Studies*, 23, č. 6, s. 899 – 916.
- ELLEGÅRD, K. (1999): A time-geographical approach to the study of everyday life of individuals – a challenge of complexity. *GeoJournal*, 48, s. 167 – 175.
- EYLES, J. (1989): The Geography of Everyday Life. In: GREGORY, D., WALFORD, R. (1989): *Horizons in human geography*. Barnes and Noble, Totowa, s. 102 – 117.
- FEŘTROVÁ, M. (2011): Nezaměstnanost. In: OUŘEDNÍČEK, M. a kol. (2011): *Atlas sociálně prostorové diferenciacie České republiky*. Karolinum, Praha, s. 37 – 38.
- GREGORY, D. a kol. (2009): *The Dictionary of Human Geography*. Wiley-Blackwell Publishing. Malden, Oxford, 1052 s.
- HAASE, A. a kol. (2011): Transitory urbanites: New actors of residential change in Polish and Czech inner cities. *J. Cities*, 11, č. 6.
- HABEŠOVÁ, T. (2011): Dominance a submisivita v rozdílných sociálních rolích. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta Humanitních studií, Katedra Obecné Antropologie, Praha, 97 s.
- HAMNETT, CH. (2001): Social Segregation and Social Polarization. In: PADDISON, R. (2001): *Handbook of Urban Studies*. Sage Publications, London, s. 162 – 176.
- HAMPL, M. (1989): Hierarchie reality a studium sociálněgeografických systémů. Academia, Praha, 76 s.
- HÄGERSTRAND, T. (1970): What about People in Regional Science? *Papers in Regional Science*, 24, č. 1, s. 6 – 21.
- HENDL, J. (2008): *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. Portál, Praha, 408 s.
- HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I. (1996): *Bezdomovectví – extrémní vyloučení. Naděje*, Praha, 88 s.
- IRA, V. (2001): Geografia času: prístup, základné koncepty a aplikácie. *Geografický časopis*, 53, č. 3, s. 231 – 246.

- JÍCHOVÁ, J., TEMELOVÁ, J. (2011): Kriminalita ve městě. *Geografické rozhledy*, 20, č. 3, s. 10 – 11.
- JÍCHOVÁ, J., TEMELOVÁ J. (2012a): Kriminalita a riziková místa centrálního a vnitřního města: sonda do názorů obyvatel vybraných pražských čtvrtí. In: TEMELOVÁ, J. a kol. (2012): *Nové sociálně prostorové nerovnosti, lokální rozvoj a kvalita života*. Aleš Čeněk, Plzeň, s. 46 – 76.
- JÍCHOVÁ, J., TEMELOVÁ J. (2012b): Kriminalita a její percepce ve vnitřním městě: Případová studie pražského Žižkova a Jarova. *Geografie*, 117, č. 3, s. 329 – 348.
- MACEŠKOVÁ, M. a kol. (2009): Sociálně prostorová diferenciacie v České republice: implikace pro veřejnou (regionální) politiku. *Ekonomický časopis*, 57, č. 7, s. 700 – 715.
- MAREK, M. a kol. (2012): Bezdomovectví v kontextu ambulantních služeb. *Portál*, Praha, 176 s.
- MATOUŠEK, R. (2012): Bytová politika, sociální a prostorová spravedlnost: nová výstavba obecního bydlení v Česku. Dizertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Praha, 151 s.
- MIKESZOVÁ, M., LUX, M. (2013): Faktory úspěšné reintegrace bezdomovců a nástroje bytové politiky. *Sociologický časopis*, 49, č. 1, s. 29 – 52.
- NOVÁK, J. (2004): Časoprostorová mobilita obyvatel a strukturované prostředí metropolitní oblasti. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Praha, 151 s.
- NOVÁK, J. a kol. (2007): Současné procesy ovlivňující prostorovou diferenciaci České republiky. *Urbanismus a územní rozvoj*, 10, č. 5, s. 31 – 35.
- NOVÁK, J., SÝKORA, L. (2007): A city in motion: Time-space activity and mobility patterns of suburban inhabitants and the structuration of spacial organization of the Prague metropolitan area. *Geografiska Annaler*, 89, č. 2, s. 147 – 167.
- OUŘEDNÍČEK, M. a kol. (2008): *Suburbanizace.cz*. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 96 s.
- OUŘEDNÍČEK, M. a kol. (2009): Metody geografického výzkumu města. In: FERENČUHOVÁ, S. a kol. (2009): *Město: Proměnlivá ne/samozřejmost*. Pavel Mervart/Masarykova univerzita, Brno, s. 93 – 128.
- OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J. eds. (2012): *Sociální proměny pražských čtvrtí*. Academia, Praha, 302 s.

- PETERKA, V. (2011): Časoprostorové vnímání pocitu ohrožení jako bariéry každodenního života žen: případová studie Prahy 15 a Petrovic. Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Praha, 86 s.
- PINKSTER, F. M. (2007): Localised Social Networks, Socialisation and Social Mobility in a Low-income Neighbourhood in the Netherlands. *Urban Studies*, 44, č. 13, s. 2587 – 2603.
- POPELKA, M. (2010): Nezaměstnanost a bezdomovectví jako sociální problém. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, institut mezioborových studií Brno, Brno, 42 s.
- POSPÍŠILOVÁ, L. (2012a): Prostorové aspekty každodenního života. Dizertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta. Praha, 164 s.
- POSPÍŠILOVÁ, L. (2012b): Denní rytmus lokalit pražského centra. In: OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J. eds. (2012): Sociální proměny pražských čtvrtí. Academia, Praha, s. 136 – 158.
- POSPÍŠILOVÁ, L., OUŘEDNÍČEK, M. (2011): Časoprostorové chování středoškolských studentů bydlících v zázemí Prahy. In: GALČANOVÁ, L. a kol. (---): Třetí město. Červený Kostelec, Brno, Masarykova univerzita.
- PULDOVÁ, P., JÍCHOVÁ, J. (2011): Důsledky procesu suburbanizace pro sociální a demografickou strukturu obyvatel suburbii. *Geografické rozhledy*, 20, č. 3, s. 24 – 25.
- SCHEINER, J., KASPER, B. (2003): Lifestyles, Choice of Housing Location and Daily Mobility: The Lifestyle Approach in the Context of Spatial Mobility and Planning. *International Social Science Journal*, 55, č. 176, s. 319 – 332.
- SPRINGER, S. (2000): Homelessness: a proposal for a global definition and classification. *Habitat International*, 24, č. 33, s. 475 – 484.
- SÝKORA, L. (2010): Rezidenční segregace. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Praha, 143 s.
- TEMELOVÁ, J. (2005): High Profile Buildings and Provision of Public Spaces. An Insight into Anděl Area in Prague. In: POKLUDOVÁ, P., ŠILHÁNKOVÁ, V. (eds.) Conference proceedings – Public Spaces and Quality of Life in Cities. Brno, Technical University of Brno, Faculty of Architecture.
- TEMELOVÁ, J. a kol. (2012): Kriminalita a vnímání bezpečnosti v pražských čtvrtích. In: OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J. eds. (2012): Sociální proměny pražských čtvrtí. Academia, Praha, s. 47 - 67.

TEMELOVÁ, J., DVOŘÁKOVÁ, N. (2012): Residential satisfaction of elderly in the city centre: The case of revitalizing neighbourhoods in Prague. *Cities*, 29, č. 5, s. 310 – 317.

TEMELOVÁ, J., NOVÁK, J. (2011): Daily street life in the inner city of Prague under transformation: the visual experience of sociospatial differentiation and temporal rhythms. *Visual Studies*, 26, č. 3, s. 213 – 228.

TEMELOVÁ, J. a kol. (2011): Každodenní život, denní mobilita a adaptační strategie obyvatel v periferních oblastech. *Sociologický časopis*, 47, č. 4, s. 831 – 858.

TOUŠEK, V. a kol. (2008): *Ekonomická a sociální geografie*. Aleš Čeněk, Plzeň, 411 s.

VAŠÁT, P. (2012a): Mezi rezistencí a adaptací: Každodenní praxe třídy nejchudších. *Sociologický časopis*, 48, č. 2, s. 247 – 282.

VAŠÁT, P. (2012b): Studium bezdomovectví v USA: inspirace pro výzkum v České republice. *Český lid* 99, č. 2, s. 129 – 149.

WOLCH, J. R. a kol. (1993): Daily and Periodic Mobility Patterns of the Urban Homeless. *The professional geographer*, 45, č. 2, s. 159 – 169.

Ostatní použité informační zdroje

Rozhovory

Rozhovory s bezdomovci centrální části Prahy 5 – Smíchova, Praha, duben - květen 2013.

Rozhovor s Mgr. Renátou Hejlovou, sociální kurátorkou odboru Sociální problematiky a prevence kriminality MČ Praha 5. Praha, 19. 2. 2013.

Rozhovor s Alešem Strnadem, DiS., vedoucím pracovníkem zařízení Naděje o.s. Praha, 28. 2. 2013.

Rozhovor s městskými policisty, Praha, květen 2013.

Internetové zdroje

Centrum sociálních služeb Praha (2013): [online] Dostupné z WWW: <<http://www.csspraha.cz/lod-hermes>>. [10.5.2013]

- ČSÚ (2011): Výsledky sčítání bezdomovců. [online] Dostupné z WWW:
<http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/vysledky_scitani_bezdomovcu>. [cit. 10.5.2013]
- FEANTSA (2005): ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR. [online] Dostupné z WWW:
<<http://www.feantsa.org/spip.php?article120&lang=en>>. [cit. 10.5.2013]
- Koncepce řešení problematiky bezdomovectví na území Městské části Praha 1 (2007). Úřad městské části Praha 1, Výbor pro sociální věci, zdravotnictví a protidrogovou problematiku. [online] Dostupné z WWW:
<www.praha1.cz/praha1/FrontUDDownload.aspx?ID=94701>. [cit. 10.5.2013]
- Mapový portál Google Maps (2013): [online] Dostupné z WWW:
<<https://maps.google.com/>>. [cit. 10.5.2013]
- MVČR (2011): Dotazníkové šetření k problematice bezdomovectví. [online] Dostupné z WWW:
<<http://www.google.com/cse?cx=015489265366623571386%3Aizzrwwg3bmqm&q=dotazn%C3%ADkov%C3%A9+%C5%A1et%C5%99en%C3%AD+k+problematice&ok.x=0&ok.y=0#gsc.tab=0&gsc.q=dotazn%C3%ADkov%C3%A9%20%C5%A1et%C5%99en%C3%AD%20k%20problematice&gsc.page=1>>. [cit. 10.5.2013]
- Nový prostor (2013): [online] Dostupné z WWW: <<http://novyprostor.cz/>>. [cit. 10.5.2013]
- PRUDKÝ, L. a kol. (2012): Koncepce návrhů řešení problematiky bezdomovectví v Praze v letech 2013 – 2020. Usnesení rady HMP, Praha, 26 s. [online] Dostupné z WWW:
<http://www.praha.eu/public/11/dd/1c/1456401_300534_Koncepce_navrhu_reseni_problematiky_bezdomovectvi_v_Praze_v letech_2013_2020.pdf>. [cit. 10.5.2013]

Přílohy

Struktura rozhovorů s bezdomovci

Výzkumná otázka 1

1. Kolik je Vám let?
2. Jaké máte vzdělání?
3. Jaké jste národnosti?
4. Jak dlouho žijete na ulici/nemáte stálé bydliště?

Výzkumná otázka 2

5. Odkud pocházíte?
 - Kde jste se narodil/a?
 - Kde jste vyrostl/a?
 - Kde jste poté žil/a?

Výzkumná otázka 3

6. Kde v současné době přespáváte?
7. Kde se v současné době zdržujete?
 - Kde jste se zdržoval/a před měsícem?
 - Kde jste se zdržoval/a před rokem?
8. Proč jste na Smíchově právě nyní?
9. Jak jste se (odkud) na Smíchov dostal/a?
10. Jak dlouho se na Smíchově zdržíte?
11. Jak často se na Smíchově vyskytujete?

Výzkumná otázka 4

12. Jak se podle Vašeho názoru změnil Smíchov? K lepšímu/horšímu?
13. Využíváte nějaké služby pro lidi bez domova? Jaké?
14. Cítíte vůči Vám nějakou změnu v chování policie?
15. Máte na ulici přátele?
16. Máte přátele mezi většinovou populací?
17. Kolik času trávíte s přáteli?
18. Kde se (pravděpodobně) budete vyskytovat v budoucnu?
 - Za měsíc?
 - Za rok?

Fotodokumentace

Fotografie č. 13: Bezdomovec Jindřich v lokalitě Na Knížecí

Zdroj: foto autora

Fotografie č. 14: Bezdomovkyně Eliška prodávající Nový Prostor v lokalitě Anděl

Zdroj: foto autora